

Потрійний зв'язок у гуманітарному реагуванні, розвитку та миробудуванні для ефективнішої реалізації Резолюції РБ ООН «Жінки, мир та безпека» в Україні

Авторки:

Елла Ламах,
Лідія Козуб,
Марія Дмитрієва,
Наталка Шулик,
Фелікс Хрустальов,
Тамара Огородова,
Данило Целуйко,
Оксана Дроздовська

Звіт підготовлено ГО «Центр «Розвиток Демократії», БФ «Єдність» за майбутнє» та у межах проєкту «Порівняльна перевага місцевих жінок-миробудівниць: інтеграція жінок, миру та безпеки в потрійний зв'язок гуманітарної діяльності, розвитку та миробудування у Вірменії, Азербайджані, Грузії, Молдові, Палестині, Уганді та Україні» у партнерстві з Глобальною мережею жінок-миробудівниць (ГМЖМ) за фінансової підтримки Австрійською агенцією розвитку (ADA).

Слова вдячності

Дякуємо за участь у дослідженні:

Національній соціальній сервісній службі України;

ГО «Сільські жінки України», ГО «Відкрите суспільство», ГО «Кроки до майбутнього», МФО «Рівні можливості», ГО «Скадовський актив», Центру міжнародного розвитку «Елпіс».

Окрема подяка проєкту «Турбота заради виживання, виживання заради турботи», який реалізується у партнерстві Женевського інституту міжнародних відносин і розвитку, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Центру соціальних і трудових досліджень в Україні та Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу, а також особисто Агнешці Марті Фал-Дутра Сантос — за ознайомлення з поняттям праці турботи, яке стало однією з наскрізних тем цього документа.

Резюме

Це дослідження є первинним аналітичним оглядом застосування підходу Потрійного зв'язку в Україні – поєднання гуманітарного реагування, сталого розвитку та миробудування – у контексті триваючої збройної агресії Російської Федерації та реалізації порядку денного «Жінки, мир, безпека». Український контекст вимагає одночасного застосування цього підходу: громади реагують на наслідки обстрілів, приймають внутрішньо переміщених осіб,

підтримують родини військових і загиблих, забезпечують соціальні послуги, інтегрують ветеранів і ветеранок, відновлюють інфраструктуру, реагують на насильство за ознакою статі та працюють із соціальною напругою.

Аналіз свідчить, що всі три складові Потрійного зв'язку вже присутні в державній політиці, діяльності місцевого самоврядування, роботі громадянського суспільства та міжнародній підтримці. Україна має значну нормативну й інституційну базу у сферах гуманітарної допомоги, соціальних послуг, підтримки ВПО, ветеранської політики, протидії домашньому насильству і торгівлі людьми, регіонального розвитку, безбар'єрності, екологічної безпеки, місцевого самоврядування, перехідного правосуддя та виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325. Головна проблема полягає не у відсутності окремих політик, а в недостатній узгодженості між ними. Соціальні послуги, економічний розвиток, ветеранська політика, екологічна безпека, участь жінок, підтримка ВПО, протидія насильству та відновлення часто плануються як окремі напрями, а не як взаємопов'язані елементи стійкості громад і миробудування.

Гуманітарне реагування в Україні не може залишатися лише екстреною допомогою. Евакуація, тимчасове розміщення, гуманітарна підтримка, кризове консультування і реагування на насильство мають переходити у сталі соціальні, медичні, психологічні, правові, реабілітаційні та доглядові послуги. Особливе значення має доглядова праця / праця турботи, яку переважно виконують жінки – у родинах, громадах, соціальних службах, медичних, освітніх, реабілітаційних, волонтерських і громадських ініціативах. Якщо ця праця залишається невидимою, низькооплачуваною або неоплачуваною, стійкість громад фактично тримається на виснаженні жінок.

Сталий розвиток в українських умовах має враховувати географію війни, нерівність між територіями та різні потреби громад. Тимчасово окуповані території, території бойових дій, деокуповані та прифронтові громади, громади, які приймають значну кількість ВПО, сільські й віддалені громади мають різні ризики, ресурси і спроможність. Тому розвиток не може зводитися лише до відновлення інфраструктури або економічних показників. Він має включати доступ до послуг, безпечне середовище, безбар'єрність, участь жінок у прийнятті рішень, підтримку вразливих груп, екологічну безпеку, роботу з травмою, соціальну згуртованість і довіру до інституцій.

Миробудування в Україні також не може бути відкладене до завершення війни. Воно вже відбувається через інтеграцію ВПО, реінтеграцію ветеранів і ветеранок, підтримку родин загиблих і зниклих безвісти, участь жінок у прийнятті рішень, роботу з молоддю, розвиток місцевого самоврядування, документування воєнних злочинів, підготовку до перехідного правосуддя та недопущення стигматизації людей, які пережили окупацію. Для громад миробудування означає доступ до послуг, справедливість, участь, відновлення довіри, соціальну згуртованість і здатність різних груп населення жити разом без виключення та дискримінації.

Ключовими умовами ефективного Потрійного зв'язку є якісні дезагреговані дані, міжвідомча координація, сталі механізми фінансування, реальна участь жінок, партнерство з громадянським суспільством, інтеграція екологічної безпеки до порядку денного «Жінки, мир, безпека» та визнання праці турботи як основи соціальної стійкості. Потрійний зв'язок може стати для України практичним інструментом не лише реагування на наслідки війни, а й переходу до довгострокового відновлення, посилення стійкості громад і побудови справедливого сталого миру.

1. Вступ	5
2. Методологічна рамка дослідження – картування організацій та установ з використання потрійного зв’язку: гуманітарного реагування, сталого розвитку та миробудівництва (Triple nexus). 7	
3. Потрійний зв’язок: поняття, міжнародна рамка і значення для України	9
4. Гуманітарне реагування в Україні	11
4.1. Цільові групи гуманітарного реагування	12
4.2. Соціальні послуги як інституційна основа гуманітарного реагування.....	13
4.3. Суб’єкти надання соціальних послуг на місцевому рівні.....	15
4.4. Громадянське суспільство і волонтерство.....	17
4.5. Соціальне замовлення і залучення недержавних надавачів послуг	18
4.6. Координація гуманітарного реагування	19
4.7. Участь міжнародних організацій і гуманітарна кластерна система	20
4.8. Значення гуманітарного реагування для Потрійного зв’язку	21
5. Сталий розвиток і стійкість громад.....	22
5.1. Галузеві політики як основа сталого розвитку	22
5.2. Стійкість громад у державних стратегіях і програмах	24
5.3. Війна, нові цільові групи і розвиток систем підтримки	26
5.4. НПД 1325 як рамка сталого розвитку і стійкості громад.....	27
5.5. Екологічна безпека як складова сталого розвитку.....	28
5.6. Досягнення, прогалини і значення для Потрійного зв’язку	30
6. Миробудування і соціальна згуртованість.....	31
6.1. Місцеве самоврядування і участь громад	32
6.2. Об’єднання громад і міжмуніципальна координація	32
6.3. Запобігання внутрішнім конфліктам і соціальній напрузі	33
6.4. Державні гарантії для груп, постраждалих від війни	34
6.5. Інтеграція ВПО, ветеранів і ветеранських родин як основа соціальної згуртованості	35
6.6. Релігійний вимір, національна безпека і соціальна згуртованість	36
6.7. Консультативно-дорадчі органи, громадська участь і молодіжні ради	36
6.8. Перехідне правосуддя, відновлення і право на правду	37
6.9. Порядок денний “Жінки, мир, безпека” і участь жінок у миробудуванні	39
6.10. Досягнення, прогалини і значення для Потрійного зв’язку	39
7. Висновки стосовно реалізації підходу Потрійного зв’язку в Україні	41
7.1. Український контекст вимагає одночасного, а не послідовного підходу.....	41
7.2. При розвиненій нормативній базі міжсекторальна координація залишається слабкою ...	41
7.3. Гуманітарне реагування має переходити у сталі соціальні та доглядові послуги	42
7.4. Сталий розвиток має враховувати війну, нерівність і різні потреби громад	42
7.5. Миробудування має тривати вже під час війни	42
7.6. Участь жінок є умовою якості гуманітарного реагування, розвитку і миробудування	43

7.7. Дані, координація і партнерство з громадянським суспільством є критичними умовами Потрійного зв'язку	43
7.8. Екологічна безпека має бути інтегрована в порядок денний “Жінки, мир, безпека”	44
7.9. Підсумок	44
8. Рекомендації щодо реалізації Потрійного зв'язку в Україні	45
8.1. Кабінету Міністрів України: затвердити національну рамку реалізації Потрійного зв'язку	45
8.2. Центральним органам виконавчої влади: узгодити секторальні політики між собою	46
8.3. Органам, відповідальним за соціальну політику: посилити соціальні та доглядові послуги як основу Потрійного зв'язку	47
8.6. Органам, відповідальним за екологічну політику: включити екологічну безпеку до порядку денного «Жінки, мир, безпека»	49
8.7. Обласним, Київській міській військовим адміністраціям: створити регіональні механізми реалізації Потрійного зв'язку	49
8.8. Органам місцевого самоврядування: впроваджувати Потрійний зв'язок у місцеві програми і бюджети	50
8.10. Міжнародним організаціям і донорам: підтримувати локалізацію Потрійного зв'язку ...	52
8.11. Усім суб'єктам дорожньої карти: забезпечити систему збору даних, моніторингу та оцінки	53
8.12. Пріоритетні кроки для запуску дорожньої карти	54

1. Вступ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України різко загострила гуманітарні, соціальні, безпекові, економічні та екологічні виклики, з якими держава, громади й громадянське суспільство працювали ще з 2014 року. Війна спричинила масове переміщення населення, руйнування житла та критичної інфраструктури, збільшення кількості людей, які потребують соціальної, медичної, психологічної, правової та реабілітаційної допомоги, а також створила нові виклики для соціальної згуртованості, участі жінок у прийнятті рішень, повоєнного відновлення та побудови сталого миру.

У цьому контексті особливого значення набуває підхід Потрійного зв'язку – Triple Nexus, який дозволяє розглядати гуманітарне реагування, сталий розвиток і миробудування не як окремі напрями роботи, а як взаємопов'язані складові стійкості громад. Для України цей підхід важливий насамперед практично: він допомагає побачити, як невідкладна допомога може переходити у сталі послуги, як розвиткові політики мають враховувати наслідки війни, а миробудування — спиратися на участь жінок, довіру до інституцій, доступ до послуг, справедливість і соціальну згуртованість.

Окремої уваги потребує той факт, що значна частина гуманітарної, соціальної та доглядової роботи в Україні традиційно спирається на працю жінок – оплачувану, низькооплачувану або неоплачувану. Стереотипне уявлення про те, що саме жінки “природно” мають піклуватися про родини, дітей, людей похилого віку, людей з інвалідністю, постраждалих і громади, роками сприяло ігноруванню і політичній, і бюджетній пріоритетності соціальних і доглядових послуг. Війна різко збільшила потребу в таких послугах, але водночас оприлюднила хронічну недооціненість цієї сфери, нестачу фахівців, низьку оплату праці та залежність багатьох громад від громадських і волонтерських ініціатив.

У фокусі дослідження – представлена думка лідерок думок, які представляють громадські організації, органи місцевого самоврядування та національного рівня структури; наявні нормативні, інституційні та практичні механізми, які вже створюють основу для Потрійного зв'язку, а також прогалини, що перешкоджають ефективній координації між галузями, рівнями влади, міжнародними організаціями та організаціями громадянського суспільства.

Дослідження розглядає три складові Потрійного зв'язку – гуманітарне реагування, сталий розвиток і миробудування – окремо, але не ізольовано. Наскрізно аналізуються участь жінок у прийнятті рішень, доступ різних груп жінок і чоловіків до допомоги й послуг, наявність даних, координація між суб'єктами, сталість фінансування та здатність державних і місцевих політик переходити від короткострокового реагування до довгострокового відновлення і побудови миру.

Дослідження, результати якого представлені у цьому звіті, поєднали в собі:

1. Кабінетне дослідження законодавчих інструментів, існуючих і створених під час війни практик.
2. Картування/опитування організацій та установ, залучених до реалізації порядку денного «Жінки, мир та безпека» (ЖМБ), а також на вивчення того, яким чином у цій діяльності проявляється або може бути посилений підхід потрійного зв'язку: гуманітарного

реагування, сталого розвитку та миробудівництва (Triple Nexus). Окрему увагу у звіті приділено ролі жіночих організацій, жінок-миротворок, представницям органів місцевого самоврядування, державних установ у формуванні цілісної відповіді на виклики війни.

Логіка дослідження виходила з того, що в умовах війни росії проти України гуманітарна допомога, відновлення, соціальна згуртованість, безпека жінок і участь громад не можуть розглядатися ізольовано, а мають аналізуватися як взаємопов'язані складові єдиного процесу. Отримані результати засвідчили, що термін «потрійний зв'язок» (Triple Nexus) залишається відносно маловідомим, особливо на місцевому рівні, однак сама ідея поєднання гуманітарного реагування, розвитку та миробудування була позитивно сприйнята практично всіма учасницями після короткого пояснення. Більше того, значна частина респонденток фактично вже працює в логіці цього підходу, навіть не називаючи її відповідним терміном: гуманітарна допомога поєднується з психосоціальною підтримкою, перекваліфікацією, сприянням працевлаштуванню, підтримкою самозайнятості, освітніми ініціативами, роботою з травмою, згуртуванням громад, інтеграцією ВПО та підтримкою сімей військових тощо. Отже, одним із ключових висновків є те, що в українському контексті проблема полягає не стільки у відсутності практик «потрійного зв'язку», скільки у браку їх концептуалізації, методичного осмислення та системного включення до програмних і політичних рамок.

Водночас дослідження показало, що основними бар'єрами для повноцінного впровадження цього підходу є короткі проєктні цикли, нестача стабільного фінансування, слабка методична база, фрагментованість донорської підтримки, конкуренція за ресурси та нерівний доступ локальних організацій до великих програм. Для громад і місцевих ГО це означає потребу поєднувати різні види допомоги з окремих проєктів, постійно шукати партнерів і компенсувати відсутність системних рішень власною гнучкістю. Особливо гостро це проявляється у прифронтових, віддалених, окупованих або релокованих громадах, де одночасно потрібно реагувати на базові потреби, підтримувати зв'язок із розсіяною спільнотою, створювати безпечні простори, допомагати жінкам, дітям, ветеранам\кам, маломобільним людям та водночас думати про майбутнє відновлення.

Ще один важливий висновок полягає в тому, що порядок денний ЖМБ сприймається учасницями значно зрозуміліше й практичніше, ніж «потрійний зв'язок», і може виступати реальною платформою для його впровадження. Опитані неодноразово підкреслювали, що саме механізми ЖМБ — місцеві та обласні плани дій, коаліції «1325», координаційні ради, міжсекторальні обговорення — вже створюють інфраструктуру, в якій можливо інтегрувати завдання гуманітарного реагування, відновлення, захисту, участі жінок та локального миробудування.

Окремо слід відзначити, що опитування підтвердило вирішальну роль місцевих організацій та установ. Саме місцеві жіночі організації, громади, релоковані адміністрації, ініціативні групи та сервісні організації виявилися найближчими до реальних потреб людей і найкраще бачать, як саме поєднувати термінову допомогу з довгостроковою підтримкою. Вони виступають посередниками між людьми, донорами та державними структурами, допомагають орієнтуватися в сервісах, перенаправляють, утримують зв'язки в громадах, працюють із довірою та підтримують тих, хто інакше міг би випасти з поля уваги. Саме тому одним із центральних висновків дослідження є необхідність подальшого посилення місцевої спроможності — насамперед через поширення інформації про визначення «потрійний зв'язок», навчання з проєктного менеджменту, підтримку грантової спроможності, кращий

доступ до координаційних механізмів і визнання місцевих організацій та установ не лише виконавцями, а повноцінними суб'єктами формування рішень.

Таким чином, проведене картування засвідчило, що реалізація порядку денного «Жінки, мир, безпека» в Україні вже відбувається в тісному зв'язку з гуманітарними, розвитковими та миробудівними практиками, хоча цей зв'язок не завжди формалізований як «потрійний зв'язок» (Triple Nexus). У практиці місцевих і національних організацій та установ уже існують численні приклади інтегрованого реагування, однак їх подальший розвиток потребує кращої координації, чіткішої методології, довшого горизонту фінансування та системного включення підходу «потрійного зв'язку» в уже діючі механізми ЖМБ. Саме ці питання й становлять змістовну основу подальшого аналізу в цьому звіті.

2. Методологічна рамка дослідження – картування організацій та установ з використання потрійного зв'язку: гуманітарного реагування, сталого розвитку та миробудівництва (Triple nexus)

В цьому документі представлені результати кабінетного дослідження. Крім того, було проведене вивчення досвіду представниць громадських і благодійних організацій, національних організацій і державних установ з різних макрорегіонів України, зокрема Запорізької, Херсонської, Донецької, Кіровоградської, Чернівецької та Вінницької областей, та органів влади та місцевого самоврядування Запорізької області. Такий підхід дав змогу поєднати регіональне бачення із ширшою міжрегіональною та національною перспективою.

Методологія дослідження комплексно поєднувала три компоненти.

По-перше, проведено серію з **22 глибинних напівструктурованих інтерв'ю (KI)** з представницями громадянського суспільства, жіночих організацій, місцевих жінок-миротворок, органів місцевого самоврядування, релокованих громад, національних установ та профільних державних органів. З них 13 в Запорізькій області, 9 – в інших областях України (Київській, Чернівецькій, Херсонській). Структура інтерв'ю охоплювала чотири тематичні блоки: рівень обізнаності щодо Потрійного зв'язку, картування практичної діяльності в гуманітарній, розвитковій та миробудівній сферах, розуміння й досвід впровадження порядку денного ЖМБ, а також участь у координаційних механізмах і міжсекторальній взаємодії.

По-друге, проведено **три фокус-групові дискусії**: офлайн у місті Запоріжжя (8 учасників та учасниць) та дві онлайн, в Кіровоградській (6 учасниць) та Вінницькій (8 учасниць) областях за участю представниць місцевої влади, громадських організацій та громад, що дозволило перевірити, як спільно осмислюються виклики координації, розвитку громад, інтеграції ВПО, підтримки ветеранів/ок та локального впровадження ЖМБ.

По-третє, спільно з Національною соціальною сервісною службою України на всеукраїнському рівні проведене **картування у форматі анкетування** організацій та установ, залучених до реалізації ЖМБ. Загалом в анкетуванні взяло участь **645 осіб**, які представляють всі області України та м. Київ. Це дало змогу систематизувати інформацію про типи організацій та установ, напрями їх роботи, координаційні зв'язки, географію діяльності та залученість до механізмів реалізації ЖМБ і суміжних процесів.

Дані цього дослідження будуть опубліковані окремо.

Кабінетне дослідження представляє первинний аналіз політик і нормативно-правової бази, спрямований на виявлення того, як в Україні поєднуються гуманітарне реагування, сталий розвиток і миробудування у контексті реалізації порядку денного «Жінки, мир,

безпека». Це дослідження має оглядовий і рамковий характер: воно окреслює наявні інституційні механізми, логічні зв'язки між політиками, ключові прогалини та напрями, які потребують подальшого поглибленого аналізу.

Методологічно **Потрійний зв'язок**¹ використовується в дослідженні як рамка для аналізу того, чи пов'язані між собою політики й практики гуманітарного реагування, сталого розвитку та миробудування. Окремою аналітичною рамкою є порядок денний «Жінки, мир, безпека», закріплений Резолюцією Ради Безпеки ООН 1325, а для українського контексту — Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 на період до 2030 року.²

Джерельну базу дослідження становлять міжнародні документи, законодавство України, державні стратегії, національні плани дій, державні цільові програми, підзаконні нормативно-правові акти, методичні рекомендації, документи щодо соціальних послуг, гуманітарного реагування, відновлення, екологічної безпеки, протидії насильству за ознакою статі, протидії торгівлі людьми, ветеранської політики, місцевого самоврядування та перехідного правосуддя. Основну увагу приділено тому, чи створюють вони умови для узгодженої роботи між гуманітарним реагуванням, сталим розвитком і миробудуванням.

Аналіз проводиться на трьох рівнях: національному, обласному та місцевому. На національному рівні розглядаються законодавство, державні стратегії, плани дій, програми та координаційні механізми. На обласному рівні увага приділяється ролі обласних, Київської міської військових адміністрацій, регіональних програм і планів. На місцевому рівні аналізується роль територіальних громад, органів місцевого самоврядування, місцевих соціальних служб, громадських і волонтерських організацій, які безпосередньо працюють із різними групами населення.

Наскрізним принципом дослідження є аналіз впливу війни на різні групи жінок і чоловіків, дівчат і хлопців з урахуванням віку, стану здоров'я, інвалідності, місця проживання, досвіду переміщення, окупації, полону, втрати близьких, участі у військовій службі, ветеранського статусу, належності до вразливих груп або проживання у прифронтових, деокупованих, сільських і віддалених громадах. Особлива увага приділяється тому, чи передбачають державні й місцеві політики збір і використання даних, дезагрегованих за статтю, віком, інвалідністю та іншими ознаками вразливості.

Окремою наскрізною темою дослідження є **доглядова праця / праця турботи**, яку в Україні переважно виконують жінки — у родинях, громадах, соціальних службах, громадських організаціях, волонтерських ініціативах, медичних, освітніх, реабілітаційних і підтримувальних сервісах. У межах цього дослідження така праця розглядається як одна з основ гуманітарного реагування, соціальної стійкості, відновлення громад і миробудування. **Недооціненість, недостатнє фінансування та невидимість цієї праці розглядаються як структурна проблема, що впливає на ефективність Потрійного зв'язку.**

У межах кожного з трьох напрямів дослідження аналізуються: наявні досягнення; інституційні та нормативні передумови; ключові суб'єкти; цільові групи; механізми координації; прогалини у даних, фінансуванні, доступності послуг і залученні громадянського суспільства; а також те, як відповідний напрям пов'язаний з іншими складовими Потрійного зв'язку. Такий підхід дозволяє перейти від опису окремих політик до аналізу їхньої взаємодії.

¹ <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/643/643.en.pdf>

² <https://digitallibrary.un.org/record/426075?ln=en>

Обмеженням дослідження є те, що воно спирається на відкриті документи та наявні нормативно-правові рамки. Відсутність повних, уніфікованих і дезаггегованих даних щодо потреб різних груп населення, доступності послуг, якості допомоги, фінансування заходів і фактичної участі громадянського суспільства обмежує можливість оцінити реальний вплив політик на рівні громад. Саме тому одна з цілей дослідження — показати, які дані, індикатори та координаційні рішення потрібні для подальшого глибшого аналізу.

3. Потрійний зв'язок: поняття, міжнародна рамка і значення для України

Потрійний зв'язок³ – це підхід, який поєднує гуманітарне реагування, сталий розвиток і миробудування в єдину рамку дій, щоб забезпечити їхню узгодженість, взаємне посилення та орієнтацію на довгострокове зменшення вразливості людей і громад. У межах цього підходу гуманітарне реагування має не лише відповідати на невідкладні потреби, розвиток – не лише створювати економічні та соціальні можливості, а миробудування – не лише працювати з наслідками конфлікту. Усі три напрями мають бути пов'язані між собою так, щоб допомога, послуги, відновлення, участь громад і запобігання конфліктам працювали як частини однієї системи.

Міжнародна рамка Потрійного зв'язку формувалася поступово. Ще у 1992 році в доповіді Генерального секретаря ООН “Порядок денний для миру”⁴ було окреслено взаємозв'язок між превентивною дипломатією, миротворчістю, підтриманням миру та постконфліктним миробудуванням. Цей документ заклав важливу логіку: мир не може бути зведений лише до припинення бойових дій, оскільки він потребує роботи з причинами конфліктів, інституціями, довірою, безпекою людей і здатністю суспільств запобігати повторенню насильства.

У 2016 році, після Всесвітнього гуманітарного саміту, у міжнародній гуманітарній системі була посилена ідея “нового способу роботи” – New Way of Working⁵. Вона передбачає, що гуманітарні та розвиткові актори, національні й місцеві органи влади, міжнародні організації та громадянське суспільство мають працювати не паралельно й роз'єднано, а навколо спільних результатів. Такий підхід є особливо важливим у затяжних кризах, де короткострокова гуманітарна допомога не може замінити довгострокові рішення, але й розвиткові політики не можуть ігнорувати безпекові ризики, руйнування, переміщення населення та різні форми вразливості.

У 2019 році Комітет сприяння розвитку ОЕСР ухвалив Рекомендацію щодо гуманітарно-розвитково-мирного зв'язку⁶. У цьому документі Потрійний зв'язок розглядається як підхід до зміцнення узгодженості між гуманітарними, розвитковими та миробудівними зусиллями з метою зменшення потреб, ризиків і вразливості людей, а також усунення причин конфліктів і нестабільності. Важливо, що ця рамка передбачає не лише координацію між галузями, а й спільний аналіз ризиків, потреб, вразливостей і причин криз, а також роботу різних суб'єктів відповідно до їхніх мандатів і порівняльних переваг.

³ OECD DAC Recommendation on the Humanitarian-Development-Peace Nexus:

<https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/643/643.en.pdf>

⁴ An Agenda for Peace, A/47/277–S/24111: <https://digitallibrary.un.org/record/144858?ln=en>

⁵ The New Way of Working, United Nations Joint Steering Committee: <https://www.un.org/isc/content/new-way-working>

OCHA, New Way of Working: <https://www.unocha.org/publications/report/world/new-way-working>

⁶ OECD DAC Recommendation on the Humanitarian-Development-Peace Nexus:

<https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/643/643.en.pdf>

Потрійний зв'язок також безпосередньо пов'язаний із Порядком денним у сфері сталого розвитку до 2030 року⁷. Цілі сталого розвитку виходять із того, що подолання бідності, забезпечення рівності, доступу до освіти, охорони здоров'я, води, енергії, гідної праці, безпечних громад, кліматичної та екологічної стійкості неможливе без миру, безпеки, справедливості та ефективних інституцій. Для країн, які переживають війну або затяжну кризу, це означає, що розвиток не може бути відірваний від гуманітарних потреб і безпекового контексту.

Окреме значення для Потрійного зв'язку має порядок денний “Жінки, мир, безпека”⁸, закріплений Резолюцією Ради Безпеки ООН 1325⁹. Ця резолюція підкреслює роль жінок у запобіганні та врегулюванні конфліктів, миробудуванні, прийнятті рішень, захисті від насильства та врахуванні потреб жінок і дівчат у ситуаціях збройного конфлікту. Саме тому Потрійний зв'язок не може бути гендерно нейтральним: він має враховувати різний вплив війни, переміщення, втрати доходів, руйнування інфраструктури, насильства, доглядового навантаження та доступу до послуг на жінок і чоловіків, дівчат і хлопців.

Для України Потрійний зв'язок має цілком практичне значення. Україна одночасно перебуває в умовах триваючої збройної агресії, здійснює гуманітарне реагування, підтримує роботу державних і місцевих інституцій, проводить реформи, пов'язані з європейською інтеграцією, планує повоєнне відновлення та реалізує порядок денний “Жінки, мир, безпека”¹⁰. Тому гуманітарне реагування, розвиток і миробудування не можуть розглядатися як послідовні етапи: спочатку допомога, потім розвиток, потім мир. В українському контексті ці процеси відбуваються одночасно і часто в межах однієї громади.

На рівні громад Потрійний зв'язок проявляється найконкретніше. Наприклад, громада може одночасно приймати внутрішньо переміщених осіб, забезпечувати екстрену допомогу постраждалим від обстрілів, відновлювати пошкоджену інфраструктуру, організовувати соціальні послуги, підтримувати родини військових і загиблих, інтегрувати ветеранів і ветеранок, реагувати на домашнє насильство та насильство за ознакою статі, працювати з молоддю, залучати жінок до прийняття рішень, запобігати напрузі між різними групами населення, будувати суспільну згуртованість. Якщо ці дії не координуються між собою, вони залишаються фрагментованими. Якщо ж вони пов'язані в єдину систему, гуманітарне реагування може ставати основою для стійкості, розвитку та миробудування і слугувати інструментом синергії.

Гендерний аспект Потрійного зв'язку

Ще до повномасштабної збройної агресії Російської Федерації сфера гуманітарного реагування, соціальних послуг і повсякденної підтримки в Україні значною мірою спиралася на працю жінок, особливо на місцевому рівні, де безпосередньо надаються послуги людям, у першу чергу, які опинилися у складних життєвих обставинах. Хоча на управлінських посадах у цій сфері представлені й чоловіки, основне навантаження з догляду, соціального супроводу, психологічної підтримки та щоденної роботи з отримувачами послуг здебільшого виконували соціальні працівниці, психологині, працівниці комунальних установ і громадських організацій. Ця праця традиційно залишалася низькооплачуваною,

⁷ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁸ UN Women, Women, Peace and Security: <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/peace-and-security/un-security-council>

⁹ UN Security Council Resolution 1325 (2000): <https://digitallibrary.un.org/record/426075?ln=en>

¹⁰ Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2030 року:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2026-%D1%80#Text>

Сторінка Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України щодо НПД 1325 до 2030 року:

<https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/regulatory-framework-340>

непрестижною і непомітною, що спричиняло постійну плинність кадрів, професійне вигорання та нестачу фахівчинь і фахівців на місцевому рівні. Повномасштабна війна ще більше загострила ці проблеми. З одного боку, різко зросла кількість людей, які потребують соціального супроводу, психологічної допомоги, реабілітації, догляду та підтримки: внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, поранених, ветеранів і ветеранок, родин загиблих і зниклих безвісти, людей, які пережили окупацію, полон, катування або сексуальне насильство. З іншого боку, кадровий ресурс у соціальній сфері залишився обмеженим багато жінок з малих міст та сіл України виїхали в інші країни, у безпечні області нашої країни, а частина чоловіків працездатного віку була мобілізована або залучена до сектору безпеки і оборони. Водночас із появою більшої кількості ветеранів, зокрема чоловіків з інвалідністю внаслідок війни, у соціальну сферу поступово починають приходити і чоловіки-ветерани, насамперед для роботи з ветеранськими спільнотами та підтримки інших ветеранів. Це є важливим новим явищем, однак воно поки що не змінює загальної картини: соціальна і доглядова робота залишається переважно жіночою, низькооплачуваною та кадрово нестійкою сферою.

Отже, у цьому дослідженні Потрійний зв'язок розглядається як практична рамка для поєднання гуманітарної допомоги, соціальних і доглядових послуг, розвитку громад, участі жінок, екологічної безпеки, реінтеграції, перехідного правосуддя та миробудування. Такий підхід буде ефективним лише тоді, коли державні й місцеві політики спиратимуться на довгострокову логіку участі, справедливості та відновлення довіри.

4. Гуманітарне реагування в Україні

Гуманітарне реагування є однією з трьох складових Потрійного зв'язку. В українському контексті воно охоплює не лише екстрену допомогу, а й перехід до довгострокової підтримки, соціальної стійкості, відновлення громад і миробудування.

Відповідно до Закону України “Про гуманітарну допомогу”, гуманітарне реагування охоплює комплекс дій і заходів, що здійснюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування та гуманітарними організаціями для забезпечення життєдіяльності населення, подолання або мінімізації негативних наслідків складних життєвих обставин, захисту життя і здоров'я населення, проведення евакуації, надання гуманітарної допомоги та соціальних послуг, запобігання надзвичайним ситуаціям і ліквідації їхніх наслідків, а також для подолання наслідків збройної агресії або збройного конфлікту, відновлення довкілля, об'єктів і споруд систем життєзабезпечення та майна.¹¹

В українських умовах гуманітарне реагування здійснюється на кількох рівнях. На **державному** рівні формується нормативно-правова база, яка визначає повноваження суб'єктів, стандарти допомоги, порядок надання соціальних послуг, механізми фінансування та координації. На **обласному** рівні обласні, Київська міська військові адміністрації та інші органи влади забезпечують реалізацію державних рішень з урахуванням особливостей області або міста. На **місцевому** рівні органи місцевого самоврядування, соціальні служби, комунальні заклади, громадські та волонтерські організації безпосередньо виявляють потреби, ведуть випадки, організовують допомогу й забезпечують доступ людей до послуг.

На практиці гуманітарне реагування включає ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій і збройної агресії, евакуацію, тимчасове розміщення, відновлення систем

¹¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>

життєзабезпечення, медичну, психологічну, соціальну, правову й матеріальну допомогу постраждалим. Частину цих функцій виконують Збройні Сили України, Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій та інші відповідальні структури. Водночас саме місцеві органи влади, заклади охорони здоров'я, система соціального захисту, громадські та волонтерські організації забезпечують повсякденний зв'язок між екстреним реагуванням і довгостроковою підтримкою людей.

Окремою наскрізною складовою гуманітарного реагування є праця турботи. В Україні значну частину щоденної підтримки людей, які постраждали від війни, переміщення, втрати житла, поранення, інвалідності, насильства, втрати близьких або складних життєвих обставин, виконують жінки: соціальні працівниці, психологині, медичні працівниці, освітянки, волонтерки, координаторки допомоги, представниці громадських організацій, а також жінки в родині і громадах. Вони доглядають дітей, людей похилого віку, людей з інвалідністю, поранених, ветеранів, внутрішньо переміщених родичів, членів родин загиблих і зниклих безвісти. Без цієї оплачуваної й неоплачуваної праці гуманітарне реагування фактично не може працювати, однак сама праця турботи часто залишається невидимою, низькооплачуваною або недостатньо врахованою у плануванні політик і бюджетів.

4.1. Цільові групи гуманітарного реагування

Гуманітарне реагування насамперед спрямоване на людей різного віку і статі, які опинилися у складних життєвих обставинах. Такі обставини можуть бути спричинені як індивідуальними або сімейними факторами – наприклад, вчиненням злочину, залежністю, домашнім насильством, насильством за ознакою статі, ухиленням батьками або особами, які їх замінюють, від виконання обов'язків із виховання дитини, поведінковими розладами у дітей через розлучення батьків, – так і факторами, що не залежать від самої людини: похилим віком, інвалідністю, хворобою, безробіттям, малозабезпеченістю, бездомністю, стихійним лихом, катастрофою, війною, окупацією, переміщенням або втратою соціальних зв'язків.¹²

Війна значно розширила коло людей, які потребують гуманітарного реагування. Частина чинників складних життєвих обставин безпосередньо пов'язана зі збройною агресією Російської Федерації: шкода, завдана воєнними діями, тимчасовою окупацією, обстрілами, терористичними актами, сексуальним насильством, позбавленням особистої свободи, примусовим переміщенням, депортацією, вимушеним внутрішнім переміщенням, втратою житла, пораненнями, інвалідністю, полонем, загибеллю або зникненням близьких. Це означає, що гуманітарне реагування має бути не лише універсальним, а й чутливим до різних воєнних досвідів, віку, статі, інвалідності, місця проживання та рівня доступу до послуг.

Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2030 року¹³ окремо визначає широке коло цільових груп, потреби яких мають враховуватися у сфері безпеки, реагування, відновлення і миробудування, серед яких: ВПО; мешканці деокупованих, тимчасово окупованих і прифронтових територій; особи, які зазнали матеріальних збитків, поранень, інвалідності, полону, депортації, катувань або сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією; військовослужбовці, ветерани і ветеранки; члени їхніх сімей; родини загиблих і зниклих

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

¹³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2026-%D1%80#Text>

безвісти; люди з інвалідністю, люди похилого віку, маломобільні групи, батьки й матері, які виховують дітей самостійно; представники національних меншин і корінних народів України тощо.

Важливо, що серед цільових груп НПД 1325 прямо названі також громадські, жіночі, правозахисні, ветеранські й волонтерські організації; надавачі соціальних, реабілітаційних і психологічних послуг. Це важливо для Потрійного зв'язку, оскільки суб'єкти допомоги самі часто потребують підтримки, навчання, ресурсів, координації та захисту від професійного вигорання.

4.2. Соціальні послуги як інституційна основа гуманітарного реагування

Однією з ключових складових гуманітарного реагування в Україні є **система соціальних послуг**¹⁴. Соціальні послуги спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їхніх негативних наслідків. У контексті Потрійного зв'язку вони є механізмом переходу від кризового реагування до довгострокової підтримки, реінтеграції, відновлення людської гідності, зменшення вразливості та посилення стійкості громад.

Соціальні послуги можуть надаватися у різних формах: як матеріальна допомога, грошова або гуманітарна підтримка, тимчасовий притулок, соціальний супровід, психологічна, правова, реабілітаційна, інформаційна чи інша допомога; як створення просторів, де люди з подібним досвідом можуть отримати підтримку, захист прав і законних інтересів або спілкування “рівний–рівний”. У воєнних умовах така підтримка особливо важлива для внутрішньо переміщених осіб, родин загиблих, родин військовослужбовців, людей з інвалідністю, ветеранів і ветеранок, постраждалих від насильства, дітей, людей похилого віку, людей, які втратили житло або соціальні зв'язки.

Окремим елементом цієї системи є спеціалізована допомога постраждалим від домашнього насильства, насильства за ознакою статі, торгівлі людьми та насильства щодо дітей. В Україні діє урядова гаряча лінія **1547** для звернень і повідомлень про домашнє насильство, насильство за ознакою статі, торгівлю людьми, насильство щодо дітей або загрозу такого насильства. Також працює Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: **0 800 500 335** зі стаціонарних або мобільних телефонів та **116 123** з мобільного. Для дітей і молоді діє Національна гаряча лінія: **0 800 500 225** зі стаціонарних або мобільних телефонів та **116 111** з мобільного. Дзвінки на національні гарячі лінії є безкоштовними, анонімними й конфіденційними.

Крім телефонного консультування, в Україні **функціонує система спеціалізованих служб**¹⁵: служби первинного соціально-психологічного консультування, денні центри соціально-психологічної допомоги з кризовими кімнатами, мобільні бригади соціально-

¹⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

¹⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 824. Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-%D0%BF#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 654. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>

Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 655. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-%D0%BF#Text>

психологічної допомоги, притулки, соціальні квартири, центри соціально-психологічної допомоги, ресурсні центри примирення та реалізації корекційно-відновлювальних програм, пункти невідкладної анонімної медико-психологічної допомоги та інші заклади й установи, призначені для надання допомоги постраждалим особам. Для Потрійного зв'язку ця система важлива тому, що поєднує кризове реагування, захист, психологічну підтримку, перенаправлення до послуг і довгострокове відновлення постраждалих.

Національне законодавство поділяє соціальні послуги за типами:

- прості соціальні послуги можуть надаватися одноразово або складатися з одного чи кількох заходів і не передбачають постійної взаємодії з отримувачами;
- комплексні соціальні послуги передбачають системну взаємодію, кілька заходів, індивідуальний підхід і можуть надаватися тимчасово або постійно;
- комплексні спеціалізовані соціальні послуги надаються окремим категоріям отримувачів, зокрема людям, які живуть з ВІЛ, людям із залежністю, людям, які постраждали від торгівлі людьми, біженцям, людям із психічними розладами та іншим групам, які потребують спеціалізованої підтримки.

Систематизоване зведення назв соціальних послуг, їх короткий опис, строки надання та категорії отримувачів визначено **Класифікатором соціальних послуг**¹⁶, затвердженим наказом Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 №429. Кожна соціальна послуга має надаватися відповідно до державного стандарту, який визначає зміст, обсяг, умови та порядок її надання. Для Потрійного зв'язку це важливо, оскільки стандартизація послуг дозволяє не лише реагувати на кризу, а й забезпечувати передбачуваність, якість, доступність і можливість планування на рівні громад.

Війна внесла суттєві корективи у систему соціальних послуг. Значно зросла кількість людей, ситуація яких може становити загрозу життю або здоров'ю, тому допомога часто має надаватися невідкладно – екстрено або кризово. Така допомога може включати різні соціальні послуги, визначені Класифікатором, і потребує швидкого виявлення випадку, оцінювання потреб, залучення відповідних фахівців та координації між службами. Особливу роль у цьому процесі відіграють жінки-фахівчині соціальної сфери, які часто працюють із високим емоційним навантаженням, низькою оплатою і недостатніми ресурсами.

Порядок організації надання соціальних послуг, ведення випадку та визначення чисельності соціальних менеджерів, відповідальних за забезпечення та ведення випадку, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2026 №64¹⁷. Він визначає механізм організації соціальних послуг, виявлення осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах або належать до вразливих груп, первинне і поглиблене оцінювання потреб, індивідуальний план, моніторинг його виконання, роль соціального менеджера та фахівців надавача соціальної послуги.

Для органів місцевого самоврядування важливим інструментом планування є **порядок визначення потреб населення** адміністративно-територіальної одиниці або територіальної громади у соціальних послугах, затверджений наказом Мінсоцполітики від

¹⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>

¹⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2026-%D0%BF#Text>

19.04.2023 №130-Н¹⁸. Він передбачає збір, узагальнення й аналіз даних про наявність вразливих груп населення, осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та їхні потреби у соціальних послугах. Це прямо пов'язано з Потрійним зв'язком, оскільки без якісного аналізу потреб гуманітарне реагування залишається фрагментарним, а розвиткові програми не спираються на реальну картину вразливості.

Окремо визначено **методику оцінювання потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі**¹⁹. Вона передбачає інвентаризацію наявних у громадах надавачів соціальних та інших послуг, включно з недержавним сектором, аналіз відповідності послуг потребам постраждалих, прогнозування потенційної кількості осіб, які потребуватимуть допомоги, з розбивкою за статтю, віком і ознаками вразливості, а також оцінку можливості залучення недержавних надавачів.

Для приймаючих громад важливими є **Методичні рекомендації щодо проведення оцінювання потреб внутрішньо переміщених осіб** на рівні приймаючих місцевих громад, затверджені наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 13.09.2024 №288²⁰. Їхня мета – оцінити ефективність і достатність наявної допомоги для ВПО, виявити бар'єри в доступі до допомоги, прогалини у задоволенні потреб і сприяти адаптації та інтеграції ВПО у приймаючі громади.

4.3. Суб'єкти надання соціальних послуг на місцевому рівні

Система соціальних послуг в Україні передбачає створення на місцевому рівні закладів, установ та організацій, які мають враховувати потреби різних цільових груп, включно з дітьми, молоддю, людьми похилого віку, людьми з інвалідністю, сім'ями у складних життєвих обставинах, постраждалими від насильства, внутрішньо переміщеними особами, ветеранами і ветеранками, родинami загиблих і зниклих безвісти. Саме місцева соціальна інфраструктура є тією ланкою, де гуманітарне реагування або перетворюється на довгострокову підтримку, або залишається ситуативною допомогою.

Центри соціальних служб є основними місцевими закладами для надання соціальних послуг вразливим категоріям населення та сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах. Вони проводять соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю, які належать до вразливих груп або перебувають у складних життєвих обставинах. Діяльність центрів соціальних служб регулюється Типовим положенням, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 №479²¹.

Територіальні центри соціального обслуговування²² надають соціальні послуги окремим групам осіб, які потребують сторонньої допомоги за місцем проживання, стаціонарного, тимчасового або денного перебування. Їхніми цільовими групами є, зокрема, громадяни похилого віку, особи з інвалідністю, хворі, які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги, а також громадяни, які перебувають у складних життєвих обставинах через безробіття, стихійне лихо або

¹⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text>

¹⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0036-21#Text>

²⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0288925-24#Text>

²¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2020-%D0%BF#Text>

²² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-%D0%BF#Text>

катастрофу і мають на утриманні дітей, дітей з інвалідністю, людей похилого віку чи людей з інвалідністю.

У громадах, де функціонують і центр соціальних служб, і територіальний центр соціального обслуговування, передбачена можливість їх реорганізації у комунальні заклади **“Центри надання соціальних послуг”**²³. Такі центри можуть стати комплексними закладами соціального захисту населення, структурні або відокремлені підрозділи яких проводять соціальну роботу та надають соціальні послуги мешканцям і сім’ям громади, які належать до вразливих груп або перебувають у складних життєвих обставинах. Це важливо для уникнення дублювання функцій, кращої координації та створення “єдиного входу” до системи допомоги.

Окрему роль у гуманітарному реагуванні та стійкості громад можуть відігравати **молодіжні центри**. Їхня діяльність спрямована на соціалізацію та самореалізацію молоді, розвиток громадянської освіти, волонтерства, здорового способу життя, зайнятості, молодіжного підприємництва та участі молоді в житті громад. У контексті війни молодіжні центри можуть бути важливими просторами підтримки, інтеграції ВПО, участі молоді у волонтерстві, відновленні та локальному миробудуванні.

За результатами аналізу потреб громади можуть створювати також інші спеціалізовані служби: служби соціальної роботи у громаді, стаціонарні й денні служби підтримки сімей і дітей, відділення соціально-психологічної реабілітації, денний догляд для дітей з інвалідністю або тяжкими захворюваннями, мобільні бригади екстреного реагування та інші форми допомоги.

Війна спричинила потребу у створенні нових структур гуманітарного реагування або розширенні функцій уже наявних. Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації постала потреба в соціально-психологічній підтримці внутрішньо переміщених осіб, осіб, які брали участь у забезпеченні національної безпеки і оборони, та членів їхніх сімей. Для цього було розширено коло осіб, яким надається допомога денними службами, а також створюються нові простори підтримки.

Центри допомоги врятованим²⁴ створюються для надання допомоги особам, яким унаслідок воєнних дій, збройного конфлікту, тимчасової окупації, надзвичайної ситуації природного чи техногенного характеру завдано фізичної, психологічної або економічної шкоди, а також особам, які зазнали страждань, зокрема від сексуального насильства, вчиненого російськими військовими. Такі центри є важливим прикладом того, як гуманітарне реагування має поєднувати кризову підтримку, психологічну допомогу, правову підтримку, перенаправлення до послуг і довгострокове відновлення.

Окремою ланкою підтримки є **Центри ментального здоров’я**, положення про які затверджено наказом Міністерства охорони здоров’я України від 25.10.2024 № 1796²⁵. Такі центри надають психіатричну, психотерапевтичну та психологічну допомогу людям, які через тривогу, емоційне виснаження або гостру реакцію на стрес потребують фахової підтримки. Це особливо важливо для людей, які переживають наслідки постійних обстрілів, перебування близьких у зоні бойових дій, у полоні або в лікарнях унаслідок поранення, втрату близьких чи відсутність інформації про місцезнаходження рідних, зокрема осіб,

²³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text>

²⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1321-2024-%D0%BF#Text>

²⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1669-24#Text>

зниклих безвісти. За інформацією МОЗ²⁶, українці можуть отримати підтримку й допомогу з питань ментального здоров'я у близько 3000 медичних закладів, зокрема амбулаторно, у денному стаціонарі або за місцем проживання пацієнта. Для Потрійного зв'язку ця ланка важлива тому, що психічне здоров'я прямо впливає на здатність людей відновлювати повсякденне життя, користуватися послугами, працювати, підтримувати родини, брати участь у житті громад і долучатися до процесів відновлення.

Поряд із цим у багатьох громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб, створюються **інтеграційні хаби для ВПО**. Також діють або створюються Центри життєстійкості та Центри незламності, спрямовані на підтримку мешканців громад у подоланні наслідків обстрілів, руйнування інфраструктури, втрати доступу до базових послуг і психологічного виснаження. Важливими стають і так звані "**мілітарні хаби**" – центри комплексної підтримки учасників і учасниць бойових дій, Захисників і Захисниць, а також членів їхніх родин, де можна отримати соціальні послуги, безоплатну первинну і вторинну правничу допомогу, психологічну підтримку, фізкультурно-спортивну реабілітацію, інформацію про працевлаштування, профорієнтацію, підвищення кваліфікації або опанування нової професії.

Відповідальність за створення і належне функціонування таких суб'єктів гуманітарного реагування значною мірою покладається на органи місцевого самоврядування. Однак у практичному вимірі саме вони часто мають найменше ресурсів, особливо у прифронтових, деокупованих, сільських і віддалених громадах. Тому для ефективності Потрійного зв'язку критично важливо, щоб місцеві структури підтримки мали стабільне фінансування, кадрове забезпечення, доступ до навчання, механізми взаємодії з громадськими організаціями та можливість гнучко реагувати на зміну потреб населення.

4.4. Громадянське суспільство і волонтерство

З початку незалежності в Україні активно розвивається громадянське суспільство, яке з часом стало важливим партнером держави у формуванні політик, захисті прав людини, наданні допомоги та реагуванні на кризові ситуації. Після 2014 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення, роль громадських організацій, благодійних фондів, волонтерських ініціатив, жіночих організацій і локальних груп стала однією з ключових у гуманітарному реагуванні.

Закон України "**Про громадські об'єднання**"²⁷ визначає громадське об'єднання як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадські об'єднання можуть утворюватися як громадські організації або громадські спілки.

Громадські об'єднання стали важливою складовою гуманітарного реагування ще до повномасштабної війни, оскільки місцеві активістки й активісти часто краще знають потреби різних груп населення, особливості громади, бар'єри доступу до послуг і неформальні маршрути допомоги. Вони створюють сервіси підтримки для вразливих груп, готують фахівців, проводять навчання для представників влади й місцевого самоврядування, здійснюють інформаційно-просвітницьку роботу, допомагають у подоланні наслідків

²⁶ <https://moz.gov.ua/uk/turbota-pro-mentalne-zdorov-ya-ukrayinci-mozhut-otrimati-pidtrimku-ta-dopomogu-v-3000-medichnih-zakladiv>

²⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

гуманітарних катастроф, надають правову, психологічну, соціальну, матеріальну й іншу підтримку.

Під час повномасштабної війни громадянське суспільство продемонструвало високу здатність до мобілізації: швидко створювалися громадські ініціативи, локальні фонди допомоги, сервіси для постраждалих, ВПО, учасників і учасниць війни та їхніх сімей. Частина громадських організацій реалізує заходи, пов'язані з регіональними і місцевими планами дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”. Це особливо важливо, оскільки жіночі організації часто працюють саме там, де державні служби не мають достатньої спроможності або довіри.

Праця громадських організацій також є частиною праці турботи. У таких організаціях працюють менеджерки і менеджери проєктів, комунікаційниці, соціологині, юристки, координаторки, аналітикині, психологині, соціальні працівниці та інші фахівчині й фахівці. Їхня робота охоплює збір потреб, координацію допомоги, супровід постраждалих, адвокацію, моніторинг послуг і підготовку рекомендацій для влади. Водночас значну частину цієї роботи виконують жінки в умовах високого емоційного навантаження, несталої фінансування і ризику професійного вигорання.

Наймобільнішою частиною громадянського суспільства у кризових умовах є волонтерські ініціативи. **Волонтерство** — це добровільна, неприбуткова і суспільно корисна діяльність, спрямована на розв’язання або пом’якшення соціальних проблем. На відміну від інституціоналізованої діяльності громадських об’єднань, волонтерство часто виникає як швидка відповідь на конкретну потребу: евакуацію, збір коштів, доставку гуманітарної допомоги, підтримку притулків, догляд за дітьми, допомогу людям похилого віку, пораненим, військовим, родинам загиблих, постраждалим від обстрілів.²⁸

Волонтерська допомога може бути спрямована на підтримку людей, які через фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують допомоги, зокрема громадян, які постраждали у зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України; надання допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час здійснення заходів, необхідних для оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави; допомогу органам місцевої влади у подоланні наслідків бойових дій, тимчасової окупації, терористичних актів, а також у післявоєнному відновленні та розвитку України.²⁹ Значну частину цієї волонтерської праці виконують жінки, і вона поєднує гуманітарну допомогу, догляд, соціальну підтримку, комунікацію, емоційну працю та підтримку стійкості громад.

4.5. Соціальне замовлення і залучення недержавних надавачів послуг

З огляду на обмеженість можливостей бюджетних установ і зростання потреб населення важливим механізмом гуманітарного реагування є залучення громадських, благодійних, релігійних, інших неурядових організацій і фізичних осіб—підприємців до надання соціальних послуг на договірній основі. Для компенсації вартості таких послуг за рахунок бюджетних коштів в Україні запроваджений **механізм соціального замовлення**.

²⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

²⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-%D0%BF#Text>
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2015-%D0%BF#Text>

Порядок надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення та компенсації надавачам вартості соціальних послуг затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 №450³⁰. Замовниками соціальних послуг є місцеві державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад, які є розпорядниками бюджетних коштів і відповідають за організацію надання соціальних послуг населенню.

Організації, які отримують соціальне замовлення, мають надавати послуги відповідно до державних стандартів соціальних послуг, з урахуванням потреб груп населення, яким вони надаються. Для Потрійного зв'язку соціальне замовлення є важливим інструментом, оскільки дозволяє поєднати державну відповідальність, місцеве бюджетування, спроможність громадянського суспільства і реальні потреби людей у громадах.

Обов'язковою умовою для юридичних і фізичних осіб, зокрема громадських організацій та фізичних осіб-підприємців, які надають соціальні послуги населенню, є внесення до **Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг**. Порядок формування, ведення та доступу до цього Реєстру затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 №99.³¹

Водночас у практичному вимірі соціальне замовлення в багатьох громадах використовується недостатньо. Це обмежує можливості громад залучати спроможні жіночі, правозахисні, ветеранські, молодіжні та інші організації до надання послуг, особливо там, де бюджетні установи перевантажені або не мають достатньої спеціалізації. Розвиток соціального замовлення може стати одним із практичних механізмів Потрійного зв'язку, якщо воно буде пов'язане з оцінкою потреб, місцевими програмами, стабільним фінансуванням і якісним моніторингом результатів.

4.6. Координація гуманітарного реагування

Координація є ключовою умовою ефективного гуманітарного реагування. Без неї допомога дублюється, окремі категорії населення залишаються поза увагою, ресурси використовуються неефективно, а місцеві служби й громадські організації працюють у режимі постійного перевантаження. У контексті Потрійного зв'язку координація має поєднувати короткострокову допомогу з довгостроковими соціальними послугами, розвитком громад, реінтеграцією, участю жінок і миробудуванням.

До повномасштабної агресії Російської Федерації питання підтримки населення, яке потребувало допомоги, на державному рівні здебільшого координувалося через Міністерство соціальної політики. З 2007 року при відповідному міністерстві функціонує Міжвідомча рада з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству та протидії торгівлі людьми³². Її завданням є розгляд питань, що потребують міжгалузевої узгодженої співпраці у відповідних сферах. Аналогічні міжвідомчі ради створюються і функціонують також на обласному та місцевому рівнях.

Після повномасштабного вторгнення багато населених пунктів опинилися у важкій гуманітарній ситуації: люди втрачали житло, воду, їжу, ліки, предмети першої необхідності, доступ до послуг і засоби до існування. Для оперативної координації допомоги у 2022 році Указом Президента України №93/2022³³ було створено Координаційний штаб з гуманітарних

³⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#Text>

³¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-%D0%BF#Text>

³² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2007-%D0%BF#Text>

³³ <https://www.president.gov.ua/documents/932022-41489>

та соціальних питань. Його завданням була допомога громадянам у подоланні складних життєвих обставин у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, зокрема через координацію волонтерських ініціатив, міжнародних гуманітарних організацій, допомоги від іноземних держав, міжнародних організацій, бізнесу, військових адміністрацій і громад. Згодом цей указ втратив чинність у межах оптимізації системи консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів³⁴. Але на державному рівні координація гуманітарного реагування продовжилася: у червні 2025 року в Офісі Президента України розпочала роботу Координаційна платформа з гуманітарного реагування за участі донорів, міжнародних і українських гуманітарних організацій³⁵, яка мала посилити координацію між державою, донорами та гуманітарними організаціями для ефективнішої допомоги українцям і українкам в умовах війни.

Координація у секторальних напрямках здійснюється профільними міністерствами у співпраці з військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями та громадянським суспільством. На обласному і місцевому рівнях гуманітарне реагування координується через тимчасові комісії, робочі групи, консультативно-дорадчі органи, міжвідомчі ради, місцеві штаби та інші колегіальні механізми. Важливо, щоб у таких механізмах були представлені жіночі організації, організації, які працюють із постраждалими від насильства, ВПО, людьми з інвалідністю, ветеранами і ветеранками, родинами загиблих, дітьми та молоддю.

4.7. Участь міжнародних організацій і гуманітарна кластерна система

Міжнародні організації відіграють важливу роль у гуманітарному реагуванні в Україні. Вони не лише надають фінансування, експертну допомогу, матеріальні ресурси і підтримку для відновлення, а й сприяють координації між державними органами, місцевим самоврядуванням, організаціями громадянського суспільства і гуманітарними акторами³⁶. Особливо важливим є їхній внесок у розробку тривалих рішень для підтримки вразливих категорій населення, щоб гуманітарна допомога не завершувалася одноразовою підтримкою, а переходила у відновлення, інтеграцію і стійкість.

Одним із ключових механізмів міжнародної координації є **кластерна система гуманітарного реагування**³⁷, яка об'єднує суб'єктів за секторами допомоги: захист, освіта, охорона здоров'я, житло, продовольча безпека, вода і санітарія, логістика та інші напрями. Вона створює спільний простір для обміну інформацією, планування, ухвалення спільних рішень, уникнення дублювання і прогалин у допомозі, узгодження стандартів і підходів.

Кластерну систему в Україні було започатковано після 2014 року у зв'язку з анексією Криму Російською Федерацією та початком збройної агресії на сході України. Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року міжнародні організації значно розширили гуманітарну координацію на всій території України. Сьогодні кластери координуються за участі Гуманітарного координатора ООН в Україні, Управління ООН з координації гуманітарних справ, а також спеціалізованих агентств ООН, зокрема

³⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2026#Text>

³⁵ <https://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-zapracyuvala-koordinacijna-platforma-z-gumanitarn-98377>

³⁶ <https://www.unocha.org/ukraine>

³⁷ <https://interagencystandingcommittee.org/iasc-transformative-agenda/iasc-transformative-agenda-reference-document-5-cluster-coordination>

ЮНІСЕФ, ВООЗ, ВПП, УВКБ ООН, ФАО та інших організацій, які координують роботу у своїх секторах.³⁸

Основними функціями кластерів є підтримка надання послуг, координація дій для уникнення дублювання, оцінювання спроможностей організацій, які працюють у сфері реагування, виявлення прогалин, розподіл обов'язків між організаціями, моніторинг і оцінювання реагування, оцінювання потреб населення, посилення спроможності органів влади й місцевих організацій громадянського суспільства, а також підтримка адвокації. Для України це важливо не лише як механізм гуманітарної допомоги, а і як потенційний місток до сталого розвитку та миробудування.

Водночас участь міжнародних організацій має бути пов'язана з локалізацією допомоги. Це означає, що українські громадські, жіночі, правозахисні, ветеранські, молодіжні та локальні організації мають не лише виконувати окремі проекти, а й брати участь у плануванні, ухваленні рішень, оцінюванні потреб і моніторингу результатів. Особливо важливо, щоб міжнародна допомога не заміщувала місцеву спроможність, а посилювала її: підтримувала соціальні служби, фахівчинь і фахівців, місцеві організації, доглядову інфраструктуру, жіночі ініціативи та сталі механізми соціального замовлення.

4.8. Значення гуманітарного реагування для Потрійного зв'язку

Гуманітарне реагування в Україні вже має значну нормативну, інституційну та практичну основу. Існує законодавче визначення гуманітарного реагування, система соціальних послуг, класифікатор і стандарти послуг, механізми оцінювання потреб, центри соціальних служб, територіальні центри, центри надання соціальних послуг, спеціалізовані служби підтримки, Центри допомоги врятованим, інтеграційні хаби, Центри життєстійкості, Центри незламності, мілітарні хаби, громадські та волонтерські організації, соціальне замовлення, координаційні механізми і міжнародна кластерна система.

Однак головний виклик полягає не лише в наявності цих елементів, а в їхній **узгодженості**. Якщо гуманітарна допомога не переходить у сталі соціальні послуги, вона залишається короткостроковою. Якщо соціальні послуги не враховують воєнні травми, переміщення, інвалідність, втрату житла, насильство, доглядове навантаження і різні потреби жінок і чоловіків, вони не забезпечують справжньої стійкості. Якщо допомога не пов'язана з участю громад, довірою до інституцій, правосуддям, реінтеграцією і запобіганням конфліктам, вона не перетворюється на миробудування.

Окремою проблемою залишається недостатня обізнаність населення щодо дискримінації, домашнього насильства, насильства за ознакою статі, сексуального насильства, в тому числі пов'язаного з конфліктом, мізогінії, сексизму та сексуальних домагань, зокрема на робочому місці. Це особливо помітно у сільських і віддалених громадах, де доступ до інформації, спеціалізованих служб, правничої допомоги та психологічної підтримки є обмеженим. На підприємствах, в установах і організаціях часто відсутні дієві механізми попередження та реагування на мізогінію, сексизм, сексуальні домагання, цькування і дискримінаційну поведінку. Високим залишається рівень терпимості до проявів насильства, стигматизації та байдужого ставлення до постраждалих, а саме насильство не завжди усвідомлюється як порушення прав людини. Особливо вразливими є жінки, які стикаються з множинною дискримінацією: жінки, які живуть з ВІЛ, жінки похилого віку, жінки з інвалідністю, сільські жінки, жінки з національних меншин, зокрема ромські

³⁸ <https://response.reliefweb.int/ukraine>

жінки, жінки в проституції, жінки, які відбували покарання в місцях позбавлення волі. Вони можуть зазнавати упередженого ставлення як з боку місцевого населення, так і під час звернення по допомогу до відповідних органів, установ чи організацій. Для Потрійного зв'язку це означає, що гуманітарне реагування має включати не лише надання послуг, а й просвітницьку роботу, зміну суспільних установок, навчання фахівців і фахівчинь, антидискримінаційні механізми та безпечні канали звернення по допомогу.

Отже, значення гуманітарного реагування для Потрійного зв'язку полягає в тому, щоб екстрена допомога не залишалася разовою відповіддю на кризу, а ставала входом до сталої системи підтримки. Для цього гуманітарне реагування має бути пов'язане з оцінкою потреб, соціальними й доглядовими послугами, доступом до правової, психологічної, медичної та реабілітаційної допомоги, участю громадянського суспільства, антидискримінаційними механізмами і залученням жінок до прийняття рішень. Саме такий зв'язок дозволяє переходити від мінімізації шкоди до зменшення вразливості, посилення стійкості громад і створення передумов для довгострокового відновлення та миробудування.

5. Сталий розвиток і стійкість громад

Сталий розвиток є другою складовою Потрійного зв'язку і в українському контексті має розглядатися як здатність держави й громад забезпечувати гідне життя, доступ до послуг, соціальну інфраструктуру, екологічну безпеку, рівну участь жінок і чоловіків у прийнятті рішень та стійкість до наслідків війни, в тому числі і для наступних поколінь. У Потрійному зв'язку сталий розвиток є тим рівнем, на якому гуманітарне реагування має переходити від екстреної допомоги до довгострокових рішень, а миробудування – отримувати соціальну, економічну та інституційну основу.

Міжнародна рамка сталого розвитку визначена **Порядком денним у сфері сталого розвитку до 2030 року**³⁹. Цей документ виходить із того, що сталий розвиток поєднує економічний, соціальний та екологічний виміри, а також прямо пов'язує розвиток із миром, справедливістю, правами людини, рівністю жінок і чоловіків та ефективними інституціями. Для України це має особливе значення, оскільки війна одночасно створює гуманітарні потреби, руйнує інфраструктуру, посилює бідність і нерівність, збільшує навантаження на громади та вимагає довгострокових рішень для відновлення.

У межах цього дослідження сталий розвиток розглядається через три взаємопов'язані виміри: розвиток справедливого і безпечного суспільства, у якому дотримуються права людини та забезпечуються рівні можливості; створення умов для повноцінного і гідного життя різних груп населення; забезпечення здорового навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів. Саме ці три виміри дозволяють побачити, що стійкість громад залежить не лише від фізичного відновлення інфраструктури, а й від доступу до послуг, участі жінок у рішеннях, економічних можливостей, соціальної згуртованості, безпеки, догляду та довіри до інституцій.

5.1. Галузеві політики як основа сталого розвитку

Для забезпечення сталого розвитку й ефективного гуманітарного реагування Україна затверджує довгострокові стратегії, державні програми, плани заходів та удосконалює

³⁹ <https://sdgs.un.org/2030agenda>

галузевої політики. У Потрійному зв'язку ці документи мають значення як інструменти переходу від кризового реагування до системних змін. Вони мають створювати умови для зміцнення стійкості громад, розвитку соціальної інфраструктури, запобігання насильству, підтримки вразливих груп, економічної участі жінок і чоловіків, відновлення довкілля та залучення громадянського суспільства.

Серед ключових галузевих політик, які мають значення для сталого розвитку в межах Потрійного зв'язку, — запобігання та протидія домашньому насильству і насильству за ознакою статі, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також протидія торгівлі людьми. Україна ще у 2001 році ухвалила **Закон «Про попередження насильства в сім'ї»**, який згодом було замінено сучаснішою нормативною рамкою — **Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»**⁴⁰. **Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»**⁴¹ створює підґрунтя для інтеграції підходу рівності жінок і чоловіків у державні політики, програми, стратегічні документи, бюджетування, місцевий розвиток і надання послуг. **Закон України «Про протидію торгівлі людьми»**⁴² визначає організаційно-правові засади протидії цьому злочину, порядок виявлення, допомоги та захисту постраждалих. В умовах війни ці напрями набувають особливої ваги, оскільки переміщення населення, економічна вразливість, окупація, перетин кордонів, втрата житла і доходів підвищують ризики насильства та експлуатації, зокрема для жінок і дітей.

У сфері протидії торгівлі людьми Україна також має досвід міжнародної співпраці з профільними європейськими та міжнародними структурами, зокрема з Групою експертів Ради Європи з протидії торгівлі людьми — GRETA, Інтерполом, FRONTEX, EUROPOL, Європейським центром протидії контрабанді мігрантів, а також у межах аналітичних проєктів «Phoenix» і «Twins». Для Потрійного зв'язку цей напрям важливий, оскільки торгівля людьми, сексуальна експлуатація, трудова експлуатація, примусове переміщення, вразливість біженок, внутрішньо переміщених осіб, дітей і людей, які втратили житло або засоби до існування, перебувають на перетині гуманітарного реагування, безпеки, соціальних послуг, правосуддя, міжнародної співпраці та довгострокового відновлення.

Водночас політика рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні має низку конкретних інструментів. Зокрема, до **Виборчого кодексу України** було внесено 40-відсоткові квоти під час формування партіями загальнодержавного та регіональних виборчих списків⁴³; законодавчо забезпечено **рівні права і можливості жінок і чоловіків під час проходження військової служби**⁴⁴, зокрема скасовано обмеження для жінок сержантського складу щодо зайняття бойових посад і дозволено набір дівчат до військових та військово-морських ліцеїв; забезпечено рівні можливості матері й батька у догляді за дитиною⁴⁵; визначено поняття «**дискримінаційна реклама**» та «**дискримінаційна реклама за ознакою статі**»⁴⁶; ухвалено законодавство щодо правового і соціального захисту осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської

⁴⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

⁴¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

⁴² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

⁴³ Виборчий кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

⁴⁴ Закон України від 06.09.2018 № 2523-VIII щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>

⁴⁵ Закон України від 15.04.2021 № 1401-IX Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-20#Text>

⁴⁶ Закон України від 10.09.2021 № 1750-IX щодо протидії дискримінації за ознакою статі в рекламі: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1750-20#Text>

Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій⁴⁷. Для Потрійного зв'язку ці інструменти важливі тому, що вони створюють практичні підстави для участі жінок у прийнятті рішень, доступу до служби, захисту від дискримінації, розподілу доглядової праці та підтримки постраждалих від воєнного насильства.

Для реалізації цих політик в Україні також сформовано національний інституційний механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. З 2017 року координацію державної політики у цій сфері віднесено до компетенції **Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України**. У 2020 році утворено **Комісію з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків**⁴⁸, яку очолює відповідний Віце-прем'єр-міністр і до складу якої входять керівники центральних органів виконавчої влади, призначені уповноваженими особами / координаторами з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Також запроваджено посаду **Урядової уповноваженої з питань гендерної політики**⁴⁹, утворено **міжвідомчу робочу групу з протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом**, а в більшості центральних органів виконавчої влади і державних адміністрацій різного рівня призначено **радниць і радників з гендерних питань** або визначено **структурні підрозділи**, відповідальні за просування рівних прав і можливостей жінок і чоловіків та виконання порядку денного «Жінки, мир, безпека». Для Потрійного зв'язку цей механізм важливий тому, що саме він може забезпечувати інтеграцію підходу рівності жінок і чоловіків у гуманітарне реагування, відновлення, сталий розвиток, миробудування, моніторинг і бюджетування.

На виконання цих і суміжних норм в Україні ухвалювалися державні програми, стратегії та плани заходів. Їхніми завданнями є підвищення обізнаності населення про форми, прояви, причини та наслідки насильства, торгівлі людьми й дискримінації; формування нетерпимого ставлення до насильства; забезпечення доступу постраждалих до якісних комплексних послуг; належне розслідування злочинів; притягнення кривдників до відповідальності та впровадження заходів для зміни насильницької поведінки.

У Потрійному зв'язку ці політики не обмежуються захистом: вони мають і розвиткове значення. Подолання насильства, дискримінації та експлуатації є передумовою участі жінок у громадському, економічному та політичному житті, доступу до праці, освіти, послуг, безпеки та прийняття рішень. Якщо постраждали від насильства не отримують підтримки, якщо громади не мають спеціалізованих служб, якщо система допомоги не враховує потреб різних груп жінок, сталий розвиток залишається формальним.

5.2. Стійкість громад у державних стратегіях і програмах

Стійкість громад формується через поєднання соціальних, економічних, безпекових, інфраструктурних та екологічних політик. Ці стратегії важливі саме в сукупності: вони визначають, чи матимуть громади доступну соціальну інфраструктуру, безбар'єрне середовище, економічні можливості, підтримку для вразливих груп і здатність враховувати доглядове навантаження, яке переважно несуть жінки.

⁴⁷ Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій»:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>

⁴⁸ Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2020 № 784. Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2020-%D0%BF#Text>

⁴⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 № 390. Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2017-%D0%BF#Text>

Одним із ключових документів у цій сфері є **Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки**⁵⁰. Вона визначає пріоритети регіонального розвитку, зокрема формування системи надання соціальних послуг відповідно до потреб населення, модернізацію наявних і запровадження нових видів соціальних послуг з урахуванням потреб жінок і чоловіків, а також сприяння створенню у територіальних громадах надавачів соціальних послуг. Окремо стратегія передбачає завдання, пов'язані з доступом мешканців сільської місцевості до соціальних та адміністративних послуг, зокрема в адміністративних центрах територіальних громад і районів. Це має безпосереднє значення для Потрійного зв'язку, оскільки віддалені, сільські, прифронтові та деокуповані громади часто мають слабку інфраструктуру, менше фахівців, обмежений транспортний доступ і більшу залежність від неоплачуваної або низькооплачуваної праці жінок, які фактично компенсують нестачу формальних послуг.

Створення безбар'єрного простору є ще одним важливим напрямом стійкості громад. **Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року**⁵¹ передбачає формування умов, за яких кожна людина може реалізовувати свої права, отримувати доступ до послуг, інфраструктури, освіти, роботи, інформації та участі в суспільному житті. Повномасштабна війна значно посилила значення цієї політики, оскільки зросла кількість людей з інвалідністю, поранених, маломобільних людей, людей похилого віку, ветеранів і ветеранок, дітей та дорослих, які потребують доступного середовища і послуг. У контексті Потрійного зв'язку безбар'єрність означає не лише фізичний доступ до будівель, транспорту чи укріплень, а й доступ до інформації, цифрових сервісів, соціальних послуг, працевлаштування, освіти, психологічної підтримки, правової допомоги, участі в місцевому самоврядуванні та ухваленні рішень. Для жінок, які доглядають за дітьми, людьми похилого віку, людьми з інвалідністю або пораненими членами родини, безбар'єрність означає також можливість не бути ізольованими від роботи, освіти, громадської участі та підтримки.

Національна економічна стратегія на період до 2030 року⁵² також включає рівність жінок і чоловіків серед орієнтирів і принципів розвитку. У контексті Потрійного зв'язку економічна політика має враховувати, що війна по-різному впливає на економічні можливості жінок і чоловіків: жінки частіше беруть на себе догляд за дітьми, людьми похилого віку, людьми з інвалідністю, пораненими або внутрішньо переміщеними родичами; частина жінок втрачає роботу через переміщення, руйнування інфраструктури, закриття закладів освіти й догляду; водночас жінки активно включаються у волонтерство, громадську роботу, місцеве відновлення та підприємництво.

Стратегія людського розвитку, затверджена рішенням Ради національної безпеки і оборони України,⁵³ також порушує питання нерівності в оплаті праці жінок і чоловіків, нерівного розподілу репродуктивної та доглядової праці, а також пов'язаних із цим розривів у пенсійному забезпеченні. Це важливо для аналізу сталого розвитку, оскільки доглядова праця, яку переважно виконують жінки, безпосередньо впливає на їхню економічну незалежність, зайнятість, доходи, пенсії та участь у житті громад.

План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України в межах міжнародної ініціативи “Партнерство Біарріц”⁵⁴ передбачає, зокрема, моніторинг та оцінку інклюзивності об'єктів

⁵⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

⁵¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

⁵² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>

⁵³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>

⁵⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text>

житлового і громадського призначення з урахуванням гендерного аспекту. У контексті відновлення України це має практичне значення: нова або відновлена інфраструктура має бути доступною, безпечною та придатною для різних груп населення, зокрема жінок із дітьми, людей з інвалідністю, людей похилого віку, маломобільних людей, ветеранів і ветеранок.

Концепція Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року⁵⁵ передбачає надання постраждалими комплексної допомоги з урахуванням індивідуальних потреб, посилення співпраці соціальних служб і правоохоронних органів, а також посилення прикордонного контролю. Для сталого розвитку це важливо тому, що протидія торгівлі людьми має бути пов'язана не лише з кримінальним переслідуванням, а й з економічною стійкістю, соціальними послугами, безпечним працевлаштуванням, підтримкою постраждалих і зменшенням вразливості.

5.3. Війна, нові цільові групи і розвиток систем підтримки

Війна створила нові цільові групи і значно збільшила потреби тих груп, які були вразливими ще до повномасштабного вторгнення. Йдеться про ветеранів і ветеранок, осіб з інвалідністю внаслідок війни, внутрішньо переміщених осіб, родини військовослужбовців, родини загиблих і зниклих безвісти, людей, які пережили окупацію, полон, катування, сексуальне насильство, втрату житла, роботи, соціальних зв'язків і доступу до послуг. Сталий розвиток у цих умовах має включати не лише економічне відновлення, а й довгострокову систему підтримки, реабілітації, соціальної інтеграції та участі в житті громад.

Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року⁵⁶ визначає необхідність комплексної державної підтримки ветеранів і ветеранок, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих Захисників і Захисниць України. Документ передбачає довгострокове планування політики, відновлення добробуту, ефективне повернення ветеранів і ветеранок до активного економічного та соціального життя, реінтеграцію в територіальні громади, доступ до програм і послуг, які надаються державою, бізнесом і громадами. У контексті стійкості громад ветеранська політика не може стосуватися лише самих ветеранів і ветеранок. Вона має включати роботу з родинами, зокрема з дружинами, матерями, доньками, сестрами, які часто беруть на себе догляд за пораненими, людьми з інвалідністю, військовими після повернення, дітьми, старшими родичами, а також емоційну підтримку сім'ї. Якщо ця доглядова праця залишається невидимою, громади отримують приховане навантаження, яке не враховується ні в бюджетах, ні в програмах зайнятості, ні в системі соціальних послуг.

Державна цільова програма “Ветеран. Робота” на 2026–2027 роки⁵⁷ передбачає професійну адаптацію ветеранів війни та осіб, звільнених з військової служби, із подальшим працевлаштуванням, зокрема на робочі місця, адаптовані для осіб з інвалідністю внаслідок війни. У Потрійному зв'язку це є прикладом переходу від гуманітарної та соціальної підтримки до економічної участі, самозарадності, відновлення соціального статусу і зменшення ризиків ізоляції або конфліктів у громадах.

У **Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки**⁵⁸ також враховано наслідки війни. Серед пріоритетів визначено поетапне розселення внутрішньо переміщених

⁵⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2026-%D1%80#Text>

⁵⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text>

⁵⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2026-%D1%80#Text>

⁵⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

осіб, які проживають у місцях компактного поселення, з урахуванням потреб регіонів у людських ресурсах, особливих потреб окремих категорій осіб – людей з інвалідністю, багатодітних сімей, людей похилого віку, представників національних меншин – та принципу єдності родин. Також передбачено доступність психологічної допомоги та реабілітації для ветеранів і ветеранок, осіб, постраждалих від бойових дій, і осіб, щодо яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії. Стратегія включає завдання щодо залучення осіб і дітей з інвалідністю, зокрема тих, хто набув інвалідності внаслідок збройної агресії, до фізичної культури, спорту та фізкультурно-спортивної реабілітації, а також формування житлового фонду для осіб з інвалідністю та людей похилого віку. Для громад це означає необхідність планувати розвиток з урахуванням різкого зростання потреб у реабілітації, доступному житлі, транспорті, соціальних послугах, психологічній підтримці та догляді.

Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року⁵⁹ і операційний план її реалізації на 2025–2027 роки передбачають, серед іншого, підтримку фермерів, зокрема дружин ветеранів війни та Захисників України, у започаткуванні бізнесу в аграрній галузі, підвищення кваліфікації та перекваліфікацію сільських жінок. Це важливий приклад поєднання розвитку, економічної участі жінок, підтримки ветеранських родин і стійкості сільських громад.

У сільських і віддалених громадах доглядова праця жінок має особливо велике значення. Саме жінки часто забезпечують щоденну підтримку дітей, старших людей, людей з інвалідністю, поранених, внутрішньо переміщених родичів, родин військових, а також беруть участь у волонтерських ініціативах, зборі гуманітарної допомоги, громадській самоорганізації, підтримці шкіл, медичних пунктів і місцевих сервісів. Тому розвиток сільських територій має включати не лише аграрне виробництво, а й соціальну інфраструктуру: дитячі садки, доглядові послуги, денні центри, мобільні соціальні послуги, транспортну доступність, психологічну підтримку та можливості для жінок поєднувати оплачувану працю, громадську участь і родинні обов'язки.

5.4. НПД 1325 як рамка сталого розвитку і стійкості громад

Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2030 року⁶⁰ є одним із ключових документів, через який Потрійний зв'язок може бути впроваджений у політики розвитку, безпеки, відновлення і миробудування. У ньому враховано досвід реалізації попередніх планів дій та визначено стратегічні цілі, пов'язані з інтеграцією порядку денного “Жінки, мир, безпека” у державну політику, участю жінок і чоловіків у прийнятті рішень, взаємодією суб'єктів реагування на сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією, та виконанням заходів на рівні регіонів і територіальних громад.

Повоєнне відновлення і сталий розвиток мають враховувати потреби всіх груп жінок і чоловіків в усіх сферах суспільного життя та забезпечувати рівні можливості, рівний доступ до можливостей і рівноцінність результатів. Оперативні цілі НПД включають участь жінок у процесах повоєнного відновлення, зокрема у сфері сільського господарства та продовольчої безпеки, доступ до земельних, фінансових, освітніх ресурсів і державних

⁵⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>

⁶⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2026-%D1%80#Text>

програм підтримки, а також збереження національної пам'яті про постраждалих, загиблих, рухи опору і воєнні злочини.

НПД 1325 також передбачає створення умов для рівноправної участі жінок і чоловіків у процесах прийняття рішень щодо запобігання конфліктам, реагування на безпекові виклики та повоєнного відновлення на всіх рівнях. Для громад це означає, що жінки – зокрема внутрішньо переміщені жінки, ветеранки, дружини ветеранів, вдови, матері та доньки загиблих, жінки з інвалідністю, сільські жінки, жінки з деокупованих і прифронтових територій – мають бути не лише отримувачками допомоги, а й учасницями планування відновлення, соціальних послуг, місцевих бюджетів, безпеки й розвитку.

У цьому сенсі НПД 1325 є не лише безпековим або «жіночим» документом, а потенційним інструментом стійкості громад. Формально органи місцевого самоврядування визначені у НПД 1325 як співвиконавці окремих заходів за згодою, тому його реалізація на рівні громад залежить не лише від національної політичної рамки, а й від готовності, спроможності та ресурсів самих громад. Водночас саме громади першими реагують на виклики безпеки, потреби постраждалих від насильства, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, підтримку родин військовослужбовців і загиблих, тому добровільне й належно підтримане включення громад у реалізацію НПД 1325 є критично важливим для практичного впровадження Потрійного зв'язку.

На рівні територіальних громад НПД 1325 може бути практично інтегрований не лише через окремі заходи з інформування або участі жінок, а як рамка для місцевої політики безпеки, соціальних послуг, відновлення, підтримки ВПО, ветеранів і ветеранських родин, родин загиблих і зниклих безвісти, реагування на насильство за ознакою статі та залучення жінок до прийняття рішень. Саме громади є тим рівнем, де порядок денний «Жінки, мир, безпека» переходить від стратегічного документа до щоденної практики: оцінки потреб, місцевих програм, бюджетування, маршрутів перенаправлення, підтримки постраждалих і соціальної згуртованості.

5.5. Екологічна безпека як складова сталого розвитку

Екологічна безпека є невід'ємною складовою сталого розвитку і Потрійного зв'язку. В умовах війни вона стосується не лише охорони довкілля, а й безпеки життя і здоров'я людей, доступу до води, землі, повітря, харчування, енергії, житла, медичних і соціальних послуг. Воєнні дії, обстріли, руйнування промислових об'єктів, мінування територій, забруднення води і ґрунтів, знищення екосистем і пошкодження інфраструктури мають безпосередній вплив на стійкість громад і можливості їхнього відновлення.

Конституція України⁶¹ гарантує кожній особі право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Базовим законодавчим актом у сфері екологічної безпеки є **Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”**⁶², який визначає правові, економічні та соціальні основи охорони довкілля, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на довкілля.

⁶¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁶² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюють **Кабінет Міністрів України**, центральний орган виконавчої влади, що формує державну політику у відповідній сфері, органи державного екологічного контролю, а також місцеві ради і їхні виконавчі органи. У 2025 році було утворено **Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України** шляхом реорганізації відповідних міністерств і зосередження частини повноважень у новій інституційній рамці⁶³. Державний нагляд і контроль у сфері охорони довкілля здійснює **Державна екологічна інспекція України**⁶⁴.

Органи місцевого самоврядування⁶⁵ мають важливі повноваження у сфері екологічної безпеки: координація діяльності підприємств, установ та організацій на території громади; організація управління побутовими відходами, відходами будівництва та знесення; формування і використання місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища; погодження планів роботи підприємств з питань охорони довкілля; інформування населення про стан довкілля і захворюваність; організація екологічної освіти; прийняття рішень щодо територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

У Потрійному зв'язку екологічна безпека має аналізуватися і через інституції, і через вплив на різні групи населення. Наприклад, руйнування водопостачання, забруднення води або відсутність безпечного транспорту особливо впливають на жінок, які доглядають дітей, людей похилого віку, людей з інвалідністю або хворих родичів. Мінування полів і руйнування аграрної інфраструктури впливають на сільських жінок, фермерські родини, зайнятість і продовольчу безпеку. Пошкодження медичної, освітньої та соціальної інфраструктури збільшує неоплачувану працю жінок у родинях і громадах.

Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року⁶⁶ передбачає завдання, спрямовані на зменшення обсягів утворення відходів, забезпечення продовольчої безпеки, сприяння сталому розвитку й ефективному використанню ґрунту, повітря та води, пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптацію до них, запобігання втраті біорізноманіття, покращення екосистемних послуг і збереження середовищ існування та ландшафтів.

Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року⁶⁷ передбачає, серед іншого, підвищення екологічної відповідальності малого і середнього підприємництва та підтримку заходів з енергоефективності. Це важливо для громад, оскільки малий і середній бізнес може бути джерелом робочих місць, місцевих доходів, інновацій та відновлення, але має розвиватися з урахуванням екологічних стандартів і наслідків війни.

Стратегія реформування системи державного нагляду і контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів на період до 2029 року⁶⁸ передбачає створення системи пропорційної та невідворотної відповідальності за шкоду, заподіяну довкіллю, алгоритму усунення наслідків такої шкоди та відновлення втрачених екосистемних послуг. Вона також передбачає наближення системи державного екологічного контролю до вимог

⁶³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-%D0%BF#Text>

⁶⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>

⁶⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

⁶⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>

⁶⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>

⁶⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2025-%D1%80#Text>

законодавства Європейського Союзу та стандартів ОЕСР. Особливо важливо, що ця стратегія враховує шкоду, завдану довкіллю внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: відновлення екосистем під час війни та у повоєнний період, встановлення єдиних методологічних підходів до фіксування, визначення і розрахунку шкоди та збитків, завданих довкіллю, а також удосконалення системи збору даних.

Водночас екологічні та кліматичні політики в Україні ще недостатньо пов'язані з порядком денним “Жінки, мир, безпека”. У попередніх планах дій з виконання Резолюції РБ ООН 1325 екологічна політика й екологічна безпека не були повноцінно інтегровані як складові безпеки, відновлення і миробудування. Це створює ризик, що екологічні наслідки війни аналізуються без урахування різного впливу на жінок і чоловіків, а політики відновлення довкілля не враховують доглядову працю, доступ до ресурсів, безпечне проживання, здоров'я і участь жінок у прийнятті рішень.

5.6. Досягнення, прогалини і значення для Потрійного зв'язку

В Україні вже існує значна нормативна та стратегічна база, яка може підтримувати сталий розвиток і стійкість громад. Вона охоплює регіональний розвиток, безбар'єрність, економічний розвиток, людський розвиток, протидію домашньому насильству, насильству за ознакою статі та торгівлі людьми, ветеранську політику, підтримку внутрішньо переміщених осіб, розвиток сільських територій, екологічну безпеку, реформу екологічного контролю і виконання порядку денного “Жінки, мир, безпека”. Це створює основу для переходу від екстреного гуманітарного реагування до довгострокової стійкості.

Однак головною проблемою залишається **слабкість взаємодії між наявними нормативно-правовими актами**. Політики часто розробляються за галузевою логікою: окремо соціальні послуги, окремо економіка, окремо навколишнє середовище, окремо ветеранська політика, окремо протидія насильству, окремо відновлення. У результаті громади можуть мати багато програм, але не мати єдиної картини потреб, ресурсів, відповідал ьних суб'єктів, індикаторів, фінансування і зв'язку між гуманітарним реагуванням, розвитком і миробудуванням.

Для ефективного сталого розвитку в Україні залишаються кілька ключових проблем:

- недостатня міжвідомча координація;
- формальне виконання заходів без урахування особливостей регіону й територіальних громад;
- нестача уніфікованих і дезаггегованих даних;
- відсутність чітких індикаторів і єдиної методології моніторингу державних цільових програм і планів дій;
- недостатнє відображення внеску міжнародних організацій, організацій громадянського суспільства та місцевих ініціатив;
- обмежене фінансування програм у сфері рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, соціальних послуг, спеціалізованих служб підтримки, доглядової інфраструктури та участі жінок на обласному і місцевому рівнях.

Війна додатково загострює нерівність між різними типами територій. На тимчасово окупованих територіях Україна не має можливості повноцінно реалізовувати державну політику і захищати права громадян. На територіях бойових дій пріоритетом є виживання, евакуація, безпека і мінімальне гуманітарне реагування. Деокуповані та прифронтові

території потребують відновлення інфраструктури, послуг, безпеки, соціальної підтримки, житла, транспорту, закладів освіти і медицини. Території, віддалені від активних бойових дій, мають більшу можливість реалізовувати розвиткові політики, але водночас приймають ВПО, підтримують родини військових, реагують на обстріли, втрату доходів, психологічне виснаження і зростання соціальних потреб.

Отже, сталий розвиток і стійкість громад у межах Потрійного зв'язку мають спиратися не лише на стратегічні документи, а й на практичну здатність політик відповідати різним потребам територій і груп населення. Для цього потрібні якісні дезагреговані дані, єдина методологія моніторингу державних і місцевих програм, аналіз впливу політик на різні групи жінок і чоловіків, інтеграція екологічної безпеки до порядку денного «Жінки, мир, безпека», сталі механізми фінансування соціальних і доглядових послуг, а також системне залучення громадянського суспільства та жіночих організацій.

У практичному вимірі це означає, що відновлення України має включати не лише інфраструктуру й економічну активність, а й соціальні та доглядові послуги, безбар'єрність, доступ до підтримки, участь жінок у прийнятті рішень і визнання праці турботи як базової умови життєздатності громад. Саме поєднання цих елементів дозволяє перетворити розвиткові політики на основу довгострокової стійкості та миробудування.

6. Миробудування і соціальна згуртованість

Миробудування є третьою складовою Потрійного зв'язку і в українському контексті не може розглядатися лише як майбутній постконфліктний етап. В умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України миробудування вже відбувається через підтримку стійкості громад, запобігання внутрішнім конфліктам, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб, реінтеграцію ветеранів і ветеранок, підтримку родин загиблих і зниклих безвісти, участь жінок у прийнятті рішень, формування суспільної згуртованості, розвиток місцевого самоврядування, роботу з наслідками окупації, документування воєнних злочинів, перехідне правосуддя та формування довіри до інституцій.

У межах Потрійного зв'язку миробудування означає процес формування спільного бачення безпечного, справедливого і згуртованого суспільства, у якому враховуються потреби різних груп населення; здійснюються заходи для запобігання ескалації, продовженню і повторенню конфліктів; підтримується відновлення громад; забезпечується участь жінок і чоловіків у прийнятті рішень; а постраждалі від війни групи мають доступ до допомоги, правосуддя, реабілітації, компенсацій і соціального визнання.

У міжнародній практиці⁶⁹ миробудування пов'язане не лише з припиненням насильства, а й з усуненням причин конфліктів, відновленням довіри, розбудовою ефективних інституцій, участю громадянського суспільства, захистом прав людини та створенням умов для недопущення повторення насильства. Саме тому гуманітарне реагування, сталий розвиток і миробудування мають розглядатися разом: допомога постраждалим, доступ до послуг, економічна участь, соціальна згуртованість і справедливість є частинами одного процесу.

⁶⁹ S/2004/616, Report of the Secretary-General "The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies": <https://docs.un.org/s/2004/616>

6.1. Місцеве самоврядування і участь громад

В Україні процеси миробудування мають тісний зв'язок із місцевим самоврядуванням. **Громади** першими стикаються з наслідками війни: приймають внутрішньо переміщених осіб, організовують гуманітарну допомогу, підтримують родини військовослужбовців, ветеранів і ветеранок, реагують на наслідки обстрілів, працюють із втратою житла, безробіттям, насильством, соціальною напругою, психологічним виснаженням і потребою у відновленні довіри. Саме на місцевому рівні миробудування стає не абстрактним політичним поняттям, а щоденною практикою співіснування різних груп населення.

Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”⁷⁰ визначає систему, гарантії, засади організації та діяльності місцевого самоврядування, правовий статус і відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Він закріплює можливість територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Для миробудування це важливо, оскільки саме громади мають повноваження і можливості створювати локальні механізми участі, обговорення, планування, консультацій, соціальних послуг, підтримки вразливих груп і запобігання конфліктам.

Місцеве самоврядування передбачає не лише управління територією, а й залучення мешканців і мешканок до рішень, які стосуються їхнього життя. Ідеться про зустрічі з депутатами та посадовими особами місцевого самоврядування, громадські слухання, консультації, участь у роботі консультативно-дорадчих органів, обговорення стратегій, програм, планів, бюджетів і рішень щодо відновлення. У контексті Потрійного зв'язку такі механізми мають забезпечувати, щоб гуманітарна допомога, розвиток і миробудування планувалися не «для» громади, а разом із громадою.

Особливо важливо, щоб у процесах місцевого планування були представлені **жінки з різним досвідом**: внутрішньо переміщені жінки, ветеранки, дружини ветеранів, вдови, матері та доньки загиблих Захисників і Захисниць, жінки з інвалідністю, сільські жінки, жінки з деокупованих і прифронтових територій, представниці жіночих і правозахисних організацій, надавачки соціальних послуг, волонтерки, освітянки, підприємки, медичні працівниці та соціальні працівниці. Без їхньої участі громади ризикують не побачити частину реальних потреб, зокрема потреб у догляді, соціальних послугах, безпечному транспорті, доступній інфраструктурі, підтримці дітей і родин, психологічній допомозі та захисті від насильства.

Органам місцевого самоврядування доцільно інтегрувати НПД 1325 у місцеві стратегії розвитку, плани відновлення, програми соціального захисту, програми підтримки ВПО, ветеранів і ветеранських родин, програми протидії насильству, молодіжні та екологічні програми. Місцеві плани дій 1325 мають бути пов'язані з реальними бюджетами, оцінкою потреб, дезагрегованими даними, участю жіночих організацій і регулярним моніторингом виконання.

6.2. Об'єднання громад і міжмуніципальна координація

Важливу роль у миробудуванні та соціальній згуртованості відіграють асоціації органів місцевого самоврядування, які дають громадам можливість представляти свої

⁷⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

інтереси, обмінюватися досвідом, виробляти спільні позиції, готувати пропозиції до державної політики та взаємодіяти з міжнародними партнерами. Такі об'єднання є особливо важливими в умовах війни, коли громади мають різний рівень руйнувань, ресурсів, людського потенціалу, доступу до допомоги і можливостей відновлення.

Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування “Асоціація міст України”⁷¹ є одним із ключових об'єднань громад, яке представляє інтереси місцевого самоврядування, об'єднує сільські, селищні та міські ради, має регіональні відділення і фахові секції. Такі структури важливі для узгодження позицій громад, підготовки аналітики, пропозицій до законодавства, захисту інтересів місцевого самоврядування, розвитку професійної спроможності та участі в міжнародній співпраці.

Окремо діє **Всеукраїнська громадська організація “Асоціація малих міст України”**⁷², метою якої є задоволення і захист законних соціальних, економічних, творчих, наукових, національно-культурних та інших спільних інтересів членів організації, що ґрунтуються на сприянні розвитку малих міст України. Для миробудування малі міста є важливими, оскільки вони часто приймають ВПО, забезпечують базові послуги, підтримують місцеву економіку і водночас мають обмежені ресурси для реагування на наслідки війни.

Після повномасштабного вторгнення особливого значення набули об'єднання прифронтових громад. У вересні 2025 року було оголошено про створення **Асоціації прифронтових міст та громад**⁷³, покликаної посилити взаємодію прифронтових територій, захист людей і розвиток громад, які щоденно живуть під впливом обстрілів, руйнувань, евакуації, втрати бізнесу, пошкодження інфраструктури та нестачі людських ресурсів. Такі об'єднання можуть стати важливою платформою для адвокації особливих потреб прифронтових територій у державній політиці відновлення⁷⁴.

Усі ці асоціації та платформи мають значення для Потрійного зв'язку, оскільки дозволяють громадам не лише реагувати на кризу окремо, а й формувати спільні підходи до гуманітарного реагування, розвитку і миробудування. Водночас важливо, щоб у такій міждуніципальній координації були представлені не лише посадові особи, а й громадянське суспільство, жіночі організації, організації ветеранів і ветеранок, молодіжні ініціативи, організації людей з інвалідністю, представниці та представники соціальної сфери і груп, які безпосередньо пережили наслідки війни.

6.3. Запобігання внутрішнім конфліктам і соціальній напрузі

Конфлікти є неминучою частиною життя будь-якого демократичного суспільства, однак в умовах війни, масового переміщення населення, втрат, травми, руйнування інфраструктури, постійної дезінформації з боку Росії і нестачі ресурсів ризику соціальної напруги суттєво зростають. Причинами таких конфліктів можуть бути соціальна нерівність, обмеженість ресурсів, різний доступ до допомоги, різний досвід війни, невідповідність очікувань і реальності, етнічна, релігійна чи інша нетерпимість, психологічна втома, агресія, стигматизація окремих груп або нерозуміння потреб інших людей.

⁷¹ <https://auc.org.ua/>

⁷² <https://pdp.nacs.gov.ua/providers/tsentru-profesiinoho-rozvytku-ta-komunikatsii-asotsiatsii-mist-ukrainy>

⁷³ <https://atu.net.ua/pro-asotsiatsiiu/statut>

⁷⁴ <https://mindev.gov.ua/news/stvoreno-asotsiatsiiu-pryfrontoviykh-mist-ta-hromad>

⁷⁵ <https://frontlineua.org/>

Україна перебуває у стані тривалої **трансформації**: від пострадянського суспільно-політичного укладу до демократичної держави, яка одночасно протистоїть збройній агресії Російської Федерації, здійснює реформи, рухається до ЄС і планує повоєнне відновлення. У таких умовах миробудування має включати роботу не лише з наслідками зовнішньої агресії, а й із внутрішніми лініями напруги, які можуть виникати між різними групами населення, між приймаючими громадами і ВПО, між ветеранами і цивільними, між людьми, які пережили окупацію, і тими, хто не має такого досвіду, між центром і місцевим рівнем, між різними регіонами, задля суспільної згуртованості.

Війна створила або значно розширила групи населення, які потребують особливих підходів у політиках підтримки і відновлення. Серед них:

- мільйони внутрішньо переміщених осіб і біженців, частина яких не може повернутися до місць постійного проживання через руйнування житла, окупацію або небезпеку;
- мешканці деокупованих і тимчасово окупованих територій;
- мешканці прифронтових громад; учасники і учасниці бойових дій;
- люди, які отримали поранення або інвалідність; звільнені з полону військові й цивільні;
- особи, зниклі безвісти;
- родини загиблих;
- цивільні, які втратили близьких, житло, роботу або соціальні зв'язки.

Державна політика щодо цих груп має значення не лише для соціального захисту, а й для миробудування. Якщо підтримка є недоступною, фрагментарною, несправедливою або принизливою, це може посилювати недовіру, ізоляцію, стигматизацію і конфлікти. Якщо ж допомога є зрозумілою, якісною, недискримінаційною і пов'язаною з довгостроковою інтеграцією, вона зміцнює довіру до держави, місцевої влади та громад.

6.4. Державні гарантії для груп, постраждалих від війни

На державному рівні ухвалено низку законодавчих актів, які визначають права, гарантії та механізми підтримки груп, безпосередньо постраждалих від війни. **Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”**⁷⁵ визначає гарантії дотримання прав і свобод ВПО, а також правові, соціальні та організаційні засади їх підтримки. У контексті миробудування цей закон важливий тому, що інтеграція ВПО у приймаючі громади є не лише гуманітарним питанням, а й питанням соціальної згуртованості, доступу до житла, праці, освіти, послуг і участі в місцевому житті.

Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”⁷⁶ визначає правовий статус ветеранів війни та гарантії їхнього соціального захисту. Він спрямований на створення належних умов для життєзабезпечення ветеранів, підтримання здоров'я, соціальної підтримки та формування в суспільстві шанобливого ставлення до них. У Потрійному зв'язку ветеранська політика має бути пов'язана не лише з пільгами, а й із реінтеграцією, зайнятістю, реабілітацією, психологічною підтримкою, роботою з родинами і громадами.

⁷⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

⁷⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”⁷⁷ визначає статус тимчасово окупованої території, особливий правовий режим, діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, а також гарантії додержання і захисту прав і свобод людини і громадянина. Для миробудування це важливо, оскільки деокупація і реінтеграція територій потребуватимуть не лише відновлення контролю, а й роботи з довірою, безпекою, правами людини, доступом до послуг і недопущенням стигматизації населення, яке пережило окупацію.

Закон України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин”⁷⁸ регулює питання набуття правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, їх обліку, розшуку та соціального захисту членів їхніх сімей. У контексті миробудування ця сфера є особливо чутливою, оскільки родини зниклих безвісти потребують не лише адміністративних процедур, а й правової, психологічної, соціальної та довгострокової підтримки.

Підзаконні нормативно-правові акти врегульовують також питання матеріальної допомоги, пошуку роботи, утримання житла, компенсацій за зруйноване або пошкоджене житло, пільг в освіті, охороні здоров’я, соціального захисту та інших форм підтримки. У практичному вимірі значна частина цієї підтримки реалізується саме на рівні громад, де місцева влада, соціальні служби, громадські організації та волонтерські ініціативи допомагають людям пройти складні адміністративні процедури, отримати послуги, знайти інформацію, оформити документи і відновити зв’язок із системою підтримки.

6.5. Інтеграція ВПО, ветеранів і ветеранських родин як основа соціальної згуртованості

Робота з інтеграції внутрішньо переміщених осіб розпочалася в Україні з 2014 року, коли внаслідок анексії Криму та війни на сході України частина громадян була змушена залишити постійне місце проживання. Після повномасштабного вторгнення масштаб переміщення різко зріс, а приймаючі громади отримали додаткові виклики: житло, освіта, охорона здоров’я, соціальні послуги, працевлаштування, інтеграція дітей, підтримка родин, доступ до адміністративних послуг, взаємодія між місцевими мешканцями і ВПО.

Інтеграція ВПО у громади відбувається не лише через державні програми, а й через місцеві ініціативи, культурні, освітні, спортивні та громадські заходи, допомогу у створенні бізнесів, працевлаштуванні, залученні до роботи місцевих органів влади, комунальних установ, громадських організацій і волонтерських ініціатив. Значну роль у цьому відіграють організації громадянського суспільства, зокрема ті, що реалізують проекти за підтримки міжнародних організацій.

Окремий вимір соціальної згуртованості – **повернення і реінтеграція ветеранів і ветеранок**. Це процес, який стосується не лише конкретної людини, а й родини, громади, місцевого ринку праці, системи охорони здоров’я, психологічної підтримки, соціальних послуг, освіти, бізнесу, місцевої безпеки та культури взаємодії між військовими і цивільними. Якщо цей процес не підтримується системно, можуть зростати ризики ізоляції, конфліктів у родинях, напруги в громадах і втрати людського потенціалу.

⁷⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

⁷⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>

Праця турботи є однією з невидимих основ інтеграції і соціальної згуртованості. Жінки часто беруть на себе щоденний догляд за дітьми, старшими людьми, пораненими, людьми з інвалідністю, ветеранами, внутрішньо переміщеними родичами, членами родин загиблих або зниклих безвісти. Вони також координують допомогу, підтримують родинні зв'язки, супроводжують близьких у медичних і соціальних установах, займаються документами, організовують побут і часто одночасно працюють та волонтерять. Ця праця безпосередньо впливає на миробудування, бо саме вона дозволяє родинам і громадам витримувати кризу, але її рідко враховують у програмах відновлення, зайнятості, бюджетування і соціального захисту.

6.6. Релігійний вимір, національна безпека і соціальна згуртованість

Однією з чутливих сфер соціальної згуртованості в Україні є **релігійний вимір**, особливо після 2014 року і повномасштабного вторгнення Російської Федерації. У цій сфері перетинаються свобода совісті та релігії, питання національної безпеки, вплив держави-агресора, дезінформація, довіра в громадах і ризики внутрішньої дестабілізації. У 2024 році було ухвалено **Закон України “Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій”**⁷⁹, а у 2025 році **Державна служба України з етнополітики та свободи совісті** повідомила про виявлення ознак афілійованості Київської митрополії УПЦ з Російською православною церквою, що стало підставою для відповідного припису про усунення порушень⁸⁰. Для цього дослідження цей приклад важливий як ілюстрація того, що соціальна згуртованість під час війни потребує правових, недискримінаційних і безпечних механізмів роботи з конфліктними питаннями, дезінформацією, безпековими ризиками і довірою.

Громади можуть стикатися з напругою навколо релігійних організацій, мови, ідентичності, ставлення до окупації, співпраці з державою-агресором або підозр у нелояльності. Завдання миробудування – не замовчувати такі конфлікти, а створювати правові, недискримінаційні й безпечні механізми їх вирішення.

6.7. Консультативно-дорадчі органи, громадська участь і молодіжні ради

Для миробудування важливими є механізми участі громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики. **Консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи** можуть забезпечувати діалог між владою, громадськими організаціями, експертним середовищем, професійними групами, молоддю, ветеранами і ветеранками, жіночими організаціями, організаціями людей з інвалідністю та іншими зацікавленими сторонами.

Постанова Кабінету Міністрів України №599 від 17.06.2009⁸¹ затверджує типові положення про консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи, утворені Кабінетом Міністрів України. Такі органи можуть готувати пропозиції щодо формування і реалізації державної політики, визначати шляхи, механізми і способи вирішення проблемних питань, аналізувати стан справ, вивчати результати діяльності органів влади, брати участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів, проводити моніторинг і подавати рекомендації.

⁷⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>

⁸⁰ <https://dcss.gov.ua/vyjavleno-oznaky-afiliyovanosti-kyivskoi-mytropolii-upts-z-rpts/>
<https://dcss.gov.ua/kyivsku-mytropoliyu-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvy-vyznano-afiliyovanoiu-z-inozemnoiu-relihiynoiu-orhanizatsiiei/>

⁸¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2009-%D0%BF#Text>

Прикладом такого механізму є **Громадська рада при Міністерстві у справах ветеранів України**⁸². Її завдання пов'язані зі сприянням врахуванню громадської думки під час формування та реалізації державної політики, залученням заінтересованих сторін до консультацій, громадським моніторингом діяльності міністерства, підготовкою експертних пропозицій, висновків та аналітичних матеріалів. Такі органи можуть бути важливим каналом участі ветеранських, правозахисних, жіночих і молодіжних організацій у формуванні політик реінтеграції та відновлення.

Молодіжні ради є ще одним важливим механізмом участі. Постанова Кабінету Міністрів України №1198 від 18.12.2018 р.⁸³ затверджує типові положення про молодіжні ради. Такі ради можуть брати участь у розробленні пропозицій щодо пріоритетів молодіжної політики, проводити моніторинг і оцінку ефективності її реалізації, надавати висновки, пропозиції і рекомендації органу, при якому вони утворені, а також брати участь у розробленні нормативно-правових актів, що стосуються молоді. Участь **молоді** має важливе значення для соціальної згуртованості, оскільки молоді люди переживають війну через втрату освіти, переміщення, розрив соціальних зв'язків, втрату близьких, невизначеність майбутнього, ризики безробіття, психологічне виснаження і нерівний доступ до можливостей. Молодіжні ради, молодіжні центри, студентські організації, волонтерські групи і молодіжні ініціативи можуть стати важливими акторами локального миробудування, якщо вони мають реальний вплив на рішення, а не лише формальну консультативну роль.

Важливим інструментом локального миробудування можуть бути **Коаліції 1325** – об'єднання жіночих, правозахисних, ветеранських, молодіжних, волонтерських та інших громадських організацій, які працюють із порядком денним «Жінки, мир, безпека» на рівні областей. Такі коаліції допомагають поєднати національну політику з реальними потребами громад: збирають інформацію про проблеми жінок і різних груп населення, просувають участь жінок у прийнятті рішень, стежать за виконанням НПД 1325, підтримують постраждалих від війни й насильства, посилюють взаємодію між громадянським суспільством, місцевою владою, соціальними службами, поліцією та міжнародними партнерами. Для Потрійного зв'язку коаліції 1325 важливі тому, що вони можуть одночасно працювати з гуманітарними потребами, соціальною згуртованістю, відновленням довіри, участю жінок і довгостроковим миробудуванням.

Організації громадянського суспільства відіграють особливу роль у подоланні причин конфліктів, запобіганні їх ескалації та моніторингу державних і місцевих програм. Вони можуть виявляти прогалини у допомозі, представляти інтереси груп, які не мають достатнього доступу до влади, проводити просвітницьку роботу, підтримувати постраждалих, здійснювати незалежний моніторинг і готувати рекомендації. У Потрійному зв'язку громадянське суспільство є не допоміжним, а структурним елементом миробудування.

6.8. Перехідне правосуддя, відновлення і право на правду

Перехідне правосуддя є одним із ключових інструментів миробудування у суспільствах, які пережили збройний конфлікт, окупацію, масові порушення прав людини

⁸² <https://mva.gov.ua/gromadskosti/category/190-public-council-at-the-ministry-of-veterans-affairs-of-ukraine/nakaz-ministerstva-u-spravah-veteraniv-ukraini-vid-15052024--151-1>

⁸³ <https://mva.gov.ua/gromadskosti/category/190-public-council-at-the-ministry-of-veterans-affairs-of-ukraine/sklad-gromadskoi-radi>

⁸³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text>

або воєнні злочини. У документах ООН⁸⁴ **перехідне правосуддя** визначається як комплекс процесів і механізмів, пов'язаних зі спробами суспільства подолати тяжкі наслідки масштабних порушень законності, забезпечити підзвітність, справедливість і примирення. Воно включає притягнення винних до відповідальності, відшкодування шкоди постраждалим, встановлення правди про події, інституційні реформи і гарантії неповторення.

Для України перехідне правосуддя має охоплювати наслідки збройної агресії Російської Федерації, окупації, воєнних злочинів, депортацій, катувань, сексуального насильства, позбавлення особистої свободи, насильницьких зникнень, руйнування громад, втрати житла, примусової паспортизації, колабораціонізму і складних ситуацій виживання під окупацією. Водночас воно має бути обережним до людей, які пережили окупацію і могли діяти під примусом, страхом або для задоволення базових потреб виживання. Недопущення колективної стигматизації населення деокупованих територій є важливою умовою соціальної згуртованості.

Запровадження принципів перехідного правосуддя в Україні обговорювалося ще після 2014 року. У 2016 році **Інститут міжнародних відносин** Київського національного університету імені Тараса Шевченка заснував **Центр постконфліктного врегулювання**, який став одним із майданчиків для фахового обговорення переходу від війни до миру, інструментів соціального примирення та безпечної реінтеграції за участі академічного середовища і неурядового сектору⁸⁵. У 2018 році **Комітет Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин** провів круглий стіл “Перехідне правосуддя як шлях подолання наслідків конфлікту та збройної агресії”⁸⁶. За результатами було підготовлено **рекомендації щодо недопущення безкарності**, ефективного розслідування злочинів і грубих порушень прав людини, відновлення правових зв'язків із населенням окупованих територій, документування перебігу збройного конфлікту, реконструкції історичної правди та надання компенсацій постраждалим.

У 2019 році Указом Президента України було створено **Комісію з питань правової реформи**⁸⁷, яка мала сприяти подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина та міжнародних зобов'язань України. У 2021 році Указом Президента України було затверджено **Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя**⁸⁸, а розпорядженням Кабінету Міністрів України – **план заходів з її реалізації**⁸⁹. Ці документи важливі для миробудування, оскільки реінтеграція тимчасово окупованих територій має включати не лише безпекові та адміністративні рішення, а й захист прав людини, відновлення зв'язків, доступ до послуг, інформаційну політику, роботу з пам'яттю і соціальну згуртованість.

Перехідне правосуддя має безпосередній зв'язок із працею турботи. Родини загиблих, зниклих безвісти, полонених, постраждалих від катувань, сексуального насильства або окупації часто проходять довгий шлях пошуку інформації, документування, звернень до органів влади, медичної і психологічної підтримки, догляду за дітьми, старшими людьми або пораненими родичами. Значну частину цієї роботи виконують жінки. Тому

⁸⁴ S/2004/616, Report of the Secretary-General “The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies”: <https://docs.un.org/s/2004/616>

⁸⁵ <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/amnesty2020.pdf>

⁸⁶ <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/162446.html>

⁸⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019#Text>

⁸⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text>

⁸⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1171-2021-%D1%80#Text>

політики правосуддя, репарацій і реінтеграції мають враховувати не лише формальні юридичні процедури, а й щоденне навантаження родин, потребу в супроводі, психологічній підтримці, правовій допомозі та визнанні невидимої праці, яку вони виконують.

6.9. Порядок денний “Жінки, мир, безпека” і участь жінок у миробудуванні

Одним із ключових орієнтирів миробудування в Україні є **порядок денний «Жінки, мир, безпека»**, закріплений Резолюцією Ради Безпеки ООН 1325. У межах Потрійного зв'язку ця рамка означає, що миробудування не може відбуватися без участі жінок, урахування досвіду постраждалих груп, захисту від насильства, залучення жіночих організацій і доступу жінок до процесів відновлення, безпеки та прийняття рішень.

У цьому дослідженні НПД 1325 уже розглянуто як одну з ключових рамок сталого розвитку і стійкості громад. У контексті миробудування важливо підкреслити інший аспект: порядок денний «Жінки, мир, безпека» має забезпечувати не формальну присутність жінок у консультаціях, а їхній реальний вплив на рішення щодо безпеки, відновлення, реінтеграції, перехідного правосуддя, соціальної згуртованості та роботи з наслідками війни.

Для України участь жінок у миробудуванні має бути змістовною. Жінки з різних груп – внутрішньо переміщені жінки, ветеранки, дружини ветеранів, вдови, матері та доньки загиблих, жінки з інвалідністю, сільські жінки, жінки з прифронтових і деокупованих громад – мають брати участь у визначенні пріоритетів відновлення, плануванні послуг, формуванні місцевих програм, моніторингу допомоги, документуванні потреб громад, виробленні рішень щодо довіри, справедливості та недопущення повторення насильства, планів безпеки, соціальних послуг, ветеранської політики, підтримки родин загиблих, реінтеграції ВПО, екологічного відновлення, пам'яті, перехідного правосуддя та бюджетування. Особливо важливо забезпечити участь жінок із груп, які стали вразливими – чи вразливішими – внаслідок війни: ВПО, жінок з деокупованих територій, ветеранських родин, вдів, жінок з інвалідністю, сільських жінок, молодих жінок, жінок, які доглядають поранених або людей з інвалідністю.

Недостатнє включення жінок у процеси миробудування створює ризик, що відновлення буде технократичним і не врахує повсякденних потреб громад. Наприклад, громада може відновити будівлі, але не відновити доступ до дитячого догляду; створити робочі місця, але не врахувати, що жінки не можуть працювати через доглядове навантаження; планувати повернення населення, але не врахувати безпеку жінок і дітей; розробляти ветеранські програми, але не підтримати родини, які фактично забезпечують щоденну реінтеграцію ветеранів. Саме тому участь жінок є умовою якісного миробудування.

6.10. Досягнення, прогалини і значення для Потрійного зв'язку

В Україні вже створено важливі передумови для миробудування і соціальної згуртованості. Існує законодавча база для місцевого самоврядування, підтримки ВПО, ветеранів, осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, родин зниклих безвісти; діють механізми консультативно-дорадчих органів, молодіжних рад, громадських рад; розвиваються асоціації громад; створюються платформи для прифронтових територій; формується рамка перехідного правосуддя; реалізується НПД 1325; громадянське суспільство бере участь у підтримці постраждалих, моніторингу політик, адвокації та відновленні громад.

Водночас існують значні **прогалини**. Недостатнім залишається практичне застосування підходу рівності жінок і чоловіків у діяльності органів влади та місцевого самоврядування, особливо під час розроблення стратегій, програм, реформ і планів відновлення. Часто потреби різних груп жінок і чоловіків не аналізуються на етапі планування, а участь жінок залишається формальною або обмеженою. Це призводить до того, що відновлення не завжди враховує доглядову працю, доступ до послуг, безпеку, транспорт, зайнятість, житло, психологічну підтримку і потреби родин.

Зберігаються стереотипи щодо соціальних ролей жінок і чоловіків. Жінок часто сприймають як “природних” доглядальниць, волонтерок, помічниць, соціальних працівниць і підтримчий ресурс для родин та громад, але не як повноправних учасниць ухвалення рішень щодо безпеки, відновлення, економіки, екологічної політики, перехідного правосуддя чи миробудування. Такий підхід посилює невидимість праці турботи і перекладає на жінок частину функцій, які мають бути забезпечені державними та місцевими політиками.

Недостатнім залишається включення жінок до заходів із запобігання та вирішення конфліктів, офіційних мирних процесів, відновлення і прийняття рішень щодо миробудування. Найменш представленими часто є жінки з найвразливіших груп: внутрішньо переміщені жінки, вдови, матері та доньки загиблих Захисників і Захисниць, жінки з прифронтових і деокупованих територій, жінки, які перебували в полоні або пережили окупацію, жінки з інвалідністю, сільські жінки, жінки, які здійснюють інтенсивний догляд за членами родини, жінки, які пережили СНПК тощо.

Належним чином не використовується **потенціал** громадських організацій і об’єднань, які працюють у сфері прав людини, рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, підтримки постраждалих, ветеранської політики, молодіжної участі, соціальних послуг і локального миробудування. Громадянське суспільство часто залучається як виконавець або консультант, але не завжди як рівноправний партнер у плануванні, бюджетуванні, моніторингу і прийнятті рішень.

Окремою проблемою є недостатньо врегульовані правила взаємодії між владою і громадянським суспільством у процесах відновлення та миробудування. Щоб організації громадянського суспільства могли не лише консультувати та конкурувати за обмежені донорські кошти, а й брати на себе відповідальність за частину послуг, супроводу, моніторингу, підтримки постраждалих і реінтеграції, потрібні сталі механізми фінансування, соціального замовлення, участі в координаційних органах, доступу до даних і захисту їхньої незалежності.

Після деокупації територій Україна також зіткнеться з необхідністю розрізняти різні категорії поведінки людей під окупацією: осіб, які вчиняли злочини, підтримували незаконні органи влади або сприяли державі-агресорці; осіб, які діяли під примусом; і людей, які приймали окремі умови окупаційної влади для виживання, отримання їжі, ліків, догляду, документів або захисту дітей і старших родичів; осіб, які вдавалися до проституції заради виживання свого та своєї родини. Миробудування має забезпечити притягнення винних до відповідальності, але водночас не допустити колективної стигматизації мешканців окупованих територій.

Для Потрійного зв’язку це означає, що миробудування має бути пов’язане з гуманітарним реагуванням і сталим розвитком. Підтримка ВПО має переходити в інтеграцію

і участь у громадах. Допомога ветеранам і ветеранкам має переходити в реінтеграцію, зайнятість, реабілітацію і роботу з родинами. Допомога родинам загиблих і зниклих безвісти має включати правову, психологічну, соціальну і доглядову підтримку. Відновлення деокупованих територій має включати не лише інфраструктуру, а й довіру, правосуддя, послуги, безпеку, пам'ять і недопущення стигматизації.

Отже, миробудування і соціальна згуртованість у межах Потрійного зв'язку мають спиратися на реальну участь жінок і громадянського суспільства, підтримку місцевого самоврядування, інтеграцію ВПО, системну ветеранську політику, підтримку родин загиблих і зниклих безвісти, перехідне правосуддя, недопущення стигматизації населення деокупованих територій, розвиток соціальних і доглядових послуг, роботу з молоддю, якісні дані та сталі механізми координації і фінансування. Саме поєднання цих умов дозволяє перейти від окремих заходів підтримки до відновлення довіри, справедливості, участі та довгострокової стійкості громад.

7. Висновки стосовно реалізації підходу Потрійного зв'язку в Україні

Аналіз гуманітарного реагування, сталого розвитку і миробудування в Україні свідчить, що всі три складові Потрійного зв'язку вже присутні в державній політиці, діяльності місцевого самоврядування, роботі громадянського суспільства та міжнародній підтримці. Водночас головний виклик полягає не лише в наявності окремих політик, програм чи інституцій, а в тому, наскільки вони пов'язані між собою. Потрійний зв'язок передбачає, що екстрена допомога має переходити у сталі послуги, сталі послуги — у розвиток громад, а розвиток громад — у соціальну згуртованість, довіру, участь і запобігання новим конфліктам.

7.1. Український контекст вимагає одночасного, а не послідовного підходу

Для України гуманітарне реагування, сталий розвиток і миробудування не можуть розглядатися як послідовні етапи. Держава одночасно перебуває у стані війни, здійснює гуманітарне реагування, підтримує роботу інституцій, проводить реформи, пов'язані з європейською інтеграцією, планує повоєнне відновлення і реалізує порядок денний «Жінки, мир, безпека». Одна й та сама громада може водночас ліквідовувати наслідки обстрілу, приймати внутрішньо переміщених осіб, підтримувати родини військовослужбовців і загиблих, організовувати соціальні послуги, інтегрувати ветеранів і ветеранок, реагувати на насильство за ознакою статі, відновлювати інфраструктуру, підтримувати дітей і молодь, працювати з наслідками окупації та запобігати соціальній напрузі.

Саме тому Потрійний зв'язок для України має бути практичним інструментом координації щоденної роботи держави, громад і громадянського суспільства. Його значення полягає в тому, щоб не допустити розриву між короткостроковою допомогою, довгостроковою стійкістю та побудовою миру.

7.2. При розвиненій нормативній базі міжсекторальна координація залишається слабкою

Україна має значну нормативну й інституційну базу, яка вже охоплює всі три складові Потрійного зв'язку: гуманітарне реагування, сталий розвиток і миробудування. Проблема полягає не у відсутності окремих політик, а в тому, що вони часто працюють паралельно й за секторальною логікою. Через це соціальні послуги, підтримка ВПО, ветеранська політика,

протидія насильству, регіональний розвиток, екологічна безпека, участь жінок і відновлення не завжди поєднані в єдину систему потреб, ресурсів, відповідальності, фінансування та моніторингу. Для реалізації Потрійного зв'язку ці політики потрібно узгоджувати між собою на національному, обласному і місцевому рівнях.

7.3. Гуманітарне реагування має переходити у сталі соціальні та доглядові послуги

Гуманітарне реагування в Україні не може залишатися лише екстреною допомогою. Евакуація, гуманітарна допомога, кризове консультування, тимчасове розміщення, реагування на насильство, підтримка постраждалих від обстрілів або окупації мають переходити у сталі соціальні, медичні, психологічні, правові, реабілітаційні та доглядові послуги. Інакше система буде постійно повертатися до кризового реагування без зменшення довгострокової вразливості.

Особливо важливою є доглядова інфраструктура. Війна різко збільшила кількість людей, які потребують догляду, супроводу і підтримки: дітей, людей похилого віку, людей з інвалідністю, поранених, ветеранів і ветеранок, внутрішньо переміщених осіб, людей, які пережили окупацію, полон, катування або сексуальне насильство, родин загиблих і зниклих безвісти. Значну частину цієї праці виконують жінки – як у формальній системі соціальних, медичних, освітніх і реабілітаційних послуг, так і неформально, у родинах, громадах, волонтерських і громадських ініціативах.

Якщо ця праця турботи залишається невидимою, низькооплачуваною або неоплачуваною, то гуманітарне реагування фактично тримається на виснаженні жінок. Це створює ризики для самих жінок, для якості послуг, для стійкості громад і для довгострокового відновлення. Тому розвиток соціальних і доглядових послуг має розглядатися не як другорядна соціальна політика, а як одна з основ Потрійного зв'язку.

7.4. Сталий розвиток має враховувати війну, нерівність і різні потреби громад

Сталий розвиток в Україні не може бути однаковим для всіх територій. Тимчасово окуповані території, території активних бойових дій, деокуповані громади, прифронтові громади, громади, які приймають велику кількість внутрішньо переміщених осіб, сільські та віддалені громади, великі міста і відносно безпечні регіони мають різні потреби, ресурси, ризики і спроможність. Тому політики розвитку мають враховувати географію війни, рівень руйнувань, доступ до послуг, наявність фахівців, транспортну доступність, безпекові ризики, екологічну шкоду, склад населення і роль громадянського суспільства.

Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року підкреслює взаємозв'язок між подоланням бідності, рівністю, доступом до послуг, екологічною стійкістю, миром, справедливістю та ефективними інституціями. Для України це означає, що відновлення не може зводитися лише до інфраструктури або економічних показників. Воно має включати доступ до соціальних і доглядових послуг, безпечне середовище, участь жінок, підтримку вразливих груп, відновлення довіри, екологічну безпеку, роботу з травмою і довгострокову соціальну згуртованість.

7.5. Миробудування має тривати вже під час війни

Миробудування в Україні не може бути відкладене до завершення війни. Воно вже відбувається через підтримку громад, інтеграцію ВПО, реінтеграцію ветеранів і ветеранок,

роботу з родинами загиблих і зниклих безвісти, підтримку дітей і молоді, запобігання насильству, участь жінок, розвиток місцевого самоврядування, документування воєнних злочинів, підготовку до перехідного правосуддя і недопущення стигматизації людей, які пережили окупацію.

Для громад миробудування означає не лише політичні або безпекові процеси, а й можливість жити без страху, мати доступ до послуг, бути почутими у процесах прийняття рішень, отримати справедливість, не бути виключеними або стигматизованими, брати участь у відновленні, мати довіру до місцевої влади і держави. Саме тому миробудування має бути пов'язане з гуманітарним реагуванням і сталим розвитком: підтримка ВПО має переходити в інтеграцію і участь у громадах; допомога ветеранам і ветеранкам — у реінтеграцію, зайнятість, реабілітацію і роботу з родинами; допомога родинам загиблих і зниклих безвісти — у правову, психологічну, соціальну і доглядову підтримку; відновлення деокупованих територій — у довіру, правосуддя, послуги, безпеку, пам'ять і недопущення стигматизації.

7.6. Участь жінок є умовою якості гуманітарного реагування, розвитку і миробудування

Участь жінок у прийнятті рішень є однією з центральних умов ефективного Потрійного зв'язку. Жінки не мають розглядатися лише як отримувачки допомоги або виконавиці доглядової, соціальної, волонтерської та підтримувальної роботи. Вони мають бути повноправними учасницями планування гуманітарного реагування, місцевого розвитку, відновлення, безпеки, екологічної політики, ветеранської політики, перехідного правосуддя і миробудування.

Особливо важливо забезпечити участь жінок із груп, які безпосередньо переживають наслідки війни або виконують значну роботу підтримки: внутрішньо переміщених жінок, жінок із деокупованих і прифронтових територій, ветеранок, дружин ветеранів, вдів, матерів і доньок загиблих Захисників і Захисниць, жінок з інвалідністю, сільських жінок, жінок, які доглядають поранених, дітей, старших людей або людей з інвалідністю, представниць жіночих і правозахисних організацій. Без їхнього досвіду політики відновлення можуть не побачити реальних потреб громад.

7.7. Дані, координація і партнерство з громадянським суспільством є критичними умовами Потрійного зв'язку

Для ефективного Потрійного зв'язку потрібні якісні, актуальні й дезагреговані дані: за статтю, віком, інвалідністю, місцем проживання, досвідом переміщення, належністю до вразливих груп, ветеранським статусом, досвідом окупації, полону, втрати житла, насильства або втрати близьких. Без таких даних неможливо зрозуміти, які групи мають найбільші потреби, хто не отримує послуги, де виникає найбільше доглядове навантаження, які громади потребують додаткової підтримки і які політики справді працюють.

Нестача якісних даних ускладнює моніторинг державних і місцевих програм. Формальна наявність послуг не означає їхньої доступності, а кількість проведених заходів не означає, що потреби постраждалих задоволені. Тому Потрійний зв'язок потребує не лише звітності про виконані заходи, а й оцінки результатів, доступності, якості, впливу і задоволеності потреб різних груп населення.

Громадянське суспільство в Україні є одним із головних практичних носіїв Потрійного зв'язку. Громадські, жіночі, правозахисні, ветеранські, молодіжні, волонтерські та благодійні організації часто одночасно надають гуманітарну допомогу, організовують соціальні послуги, підтримують постраждалих, збирають дані про потреби, здійснюють адвокацію, допомагають із реінтеграцією, працюють із довірою і соціальною згуртованістю. Саме громадянське суспільство часто забезпечує ті зв'язки між гуманітарним реагуванням, розвитком і миробудуванням, які ще недостатньо інституціоналізовані в державній політиці.

Водночас цей внесок не завжди належно визнаний, профінансований і включений у систему прийняття рішень. Організації громадянського суспільства часто залучаються як виконавиці окремих проєктів або консультантки, але не завжди як рівноправні партнерки у плануванні, бюджетуванні, координації, моніторингу і формуванні політик. Тому слабкою ланкою є не саме громадянське суспільство, а сталість механізмів його залучення, підтримки та участі в ухваленні рішень.

7.8. Екологічна безпека має бути інтегрована в порядок денний “Жінки, мир, безпека”

Воєнна шкода довкіллю, руйнування водної, енергетичної, промислової, аграрної та житлової інфраструктури, мінування територій, забруднення ґрунтів і води, знищення екосистем мають безпосередній вплив на життя громад. Цей вплив не є нейтральним: він по-різному позначається на жінках і чоловіках, дітях, людях похилого віку, людях з інвалідністю, сільських громадах, прифронтових територіях і людях, які виконують доглядову працю.

Екологічна безпека має бути пов'язана з порядком денним “Жінки, мир, безпека”, оскільки доступ до води, енергії, безпечного житла, землі, транспорту, медичних і соціальних послуг безпосередньо впливає на безпеку і добробут жінок, дітей та інших груп населення. Якщо екологічна політика не враховує різний вплив на жінок і чоловіків, вона не може бути повноцінною частиною Потрійного зв'язку.

7.9. Підсумок

Потрійний зв'язок в Україні має спиратися на розуміння того, що гуманітарне реагування, сталий розвиток і миробудування не є окремими сферами, які можна планувати незалежно одна від одної. В умовах триваючої війни вони постійно перетинаються: допомога постраждалим впливає на довіру до держави; соціальні послуги впливають на стійкість громад; доглядова праця впливає на можливість жінок працювати, брати участь у рішеннях і відновлювати громади; участь жінок впливає на якість політик; екологічна безпека впливає на здоров'я, житло і повернення людей; перехідне правосуддя впливає на соціальну згуртованість і недопущення нових конфліктів.

Отже, головне завдання для України полягає не лише в тому, щоб мати окремі політики у сферах гуманітарного реагування, розвитку і миробудування, а в тому, щоб навчитися поєднувати їх у цілісну систему. Така система має бути заснована на правах людини, рівності жінок і чоловіків, участі громад, достовірних даних, підтримці громадянського суспільства, визнанні праці турботи, належному фінансуванні соціальної інфраструктури та чіткій відповідальності держави і місцевого самоврядування. Саме за таких умов Потрійний зв'язок може стати практичним інструментом для зменшення вразливості, посилення стійкості громад, підтримки жінок, відновлення довіри і побудови справедливого сталого миру в Україні.

8. Рекомендації щодо реалізації Потрійного зв'язку в Україні

Реалізація Потрійного зв'язку в Україні потребує переходу від паралельного існування політик гуманітарного реагування, сталого розвитку і миробудування до їх системної координації. Дорожня карта має визначати, як екстрена допомога переходить у сталі соціальні, медичні, психологічні, правові, реабілітаційні та доглядові послуги; як ці послуги посилюють стійкість громад; і як розвиток громад стає основою для соціальної згуртованості, участі жінок, справедливості та миробудування.

8.1. Кабінету Міністрів України: затвердити національну рамку реалізації Потрійного зв'язку

Кабінету Міністрів України доцільно затвердити рамковий документ або міжвідомчу дорожню карту реалізації Потрійного зв'язку в Україні. Такий документ має визначити Потрійний зв'язок як практичний підхід до узгодження гуманітарного реагування, сталого розвитку і миробудування в умовах війни, відновлення, європейської інтеграції та реалізації порядку денного «Жінки, мир, безпека».

У цій рамці **потрібно визначити:**

- відповідальні центральні органи виконавчої влади;
- механізм міжвідомчої координації, включно з окремим протоколом реагування на сексуальне насильство, пов'язане зі збройною агресією Російської Федерації проти України;
 - єдиний порядок збору, аналізу та безпечного обміну даними щодо домашнього насильства, насильства за ознакою статі, СНПК, торгівлі людьми та кібернасильства;
- роль обласних, Київської міської військових адміністрацій;
- роль органів місцевого самоврядування;
- порядок залучення громадянського суспільства, зокрема жіночих організацій;
- зв'язок із НПД 1325, політиками відновлення, регіонального розвитку, ветеранської політики, соціальних послуг, екологічної безпеки та перехідного правосуддя;
- індикатори результату, а не лише виконання заходів.

Окремим першочерговим завданням має бути затвердження **механізму системного міжвідомчого реагування** щодо ідентифікації, підтримки, перенаправлення та відновлення осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України. Після набрання чинності Законом України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій»⁹⁰ особливо важливо забезпечити, щоб допомога не залишалася фрагментарною, а повторне звернення постраждалих до різних органів і служб не ставало додатково травматичним. Такий механізм має визначати порядок взаємодії між соціальними службами, системою охорони здоров'я, правоохоронними органами, безоплатною правничою допомогою, Центрами допомоги врятованим, громадськими організаціями та іншими суб'єктами, які працюють із постраждалими.

Кабінету Міністрів України також доцільно затвердити **єдиний порядок збору, узагальнення, аналізу та обміну даними щодо домашнього насильства, насильства за ознакою статі, сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, торгівлі людьми та кібернасильства**. Такий порядок має визначати,

⁹⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>

які дані збирають соціальні служби, правоохоронні органи, система охорони здоров'я, система безоплатної правничої допомоги, спеціалізовані служби підтримки постраждалих, Центри допомоги врятованим, Центри ментального здоров'я та інші суб'єкти; як ці дані передаються, узагальнюються і використовуються без порушення конфіденційності та безпеки постраждалих. Дані мають дозволяти оцінити не лише кількість звернень або наданих послуг, а й доступність допомоги, маршрути перенаправлення, повторні звернення, результат підтримки, прогалини у послугах і групи постраждалих, які залишаються поза системою допомоги.

Окремо варто передбачити участь Урядової уповноваженої з питань гендерної політики у координації тих компонентів дорожньої карти, які стосуються реалізації порядку денного «Жінки, мир, безпека», участі жінок у прийнятті рішень, аналізу впливу політик на різні групи жінок і чоловіків та врахування доглядової праці.

8.2. Центральним органам виконавчої влади: узгодити секторальні політики між собою

Центральним органам виконавчої влади потрібно провести ревізію чинних стратегій, програм і планів дій, які стосуються гуманітарного реагування, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, ветеранської політики, регіонального розвитку, економічного відновлення, екологічної безпеки, протидії насильству за ознакою статі, протидії торгівлі людьми, підтримки ВПО та перехідного правосуддя.

Мета такої ревізії — виявити, де політики дублюють одна одну, де між ними є розриви, а де бракує механізмів переходу від короткострокової допомоги до довгострокової підтримки. Наприклад, допомога ВПО має бути пов'язана не лише з гуманітарними виплатами, а й із житлом, зайнятістю, освітою, соціальними послугами, участю в житті громади та соціальною згуртованістю. Ветеранська політика має включати не лише підтримку ветеранів і ветеранок, а й роботу з родинами, громадами, ринком праці, реабілітацією і доглядовою інфраструктурою.

Під час такої ревізії центральним органам виконавчої влади доцільно використовувати вже наявні інструменти інтеграції підходу рівності жінок і чоловіків у державну політику: антидискримінаційну та гендерно-правову експертизу нормативно-правових актів, оцінювання впливу реформ і програм на різні групи жінок і чоловіків, гендерно орієнтоване бюджетування, гендерний аудит, аналіз колективних договорів і угод з погляду забезпечення рівних прав та можливостей, а також методичні рекомендації щодо врахування потреб різних груп населення у стратегічному плануванні. Для Потрійного зв'язку це важливо тому, що гуманітарне реагування, розвиток і миробудування без таких даних можуть фактично не враховувати різний вплив війни, переміщення, інвалідності, доглядового навантаження, втрати доходів, насильства або доступу до послуг на жінок і чоловіків.

Кожен центральний орган виконавчої влади, відповідальний за відповідну сферу, має **визначити у своїх політиках:**

- які інструменти оцінки впливу на різні групи жінок і чоловіків, гендерно орієнтованого бюджетування, антидискримінаційної експертизи та моніторингу будуть застосовані;
- які заходи є гуманітарним реагуванням;
- які заходи створюють основу для сталого розвитку;
- які заходи сприяють миробудуванню і соціальній згуртованості;

- які групи жінок і чоловіків є цільовими;
- які дані потрібні для планування і моніторингу;
- які громадські організації мають бути залучені як партнери.

8.3. Органам, відповідальним за соціальну політику: посилити соціальні та доглядові послуги як основу Потрійного зв'язку

Міністерству соціальної політики, разом з обласними, Київською міською військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування потрібно розглядати соціальні й доглядові послуги як одну з ключових основ Потрійного зв'язку. Саме ці послуги забезпечують перехід від екстреної гуманітарної допомоги до довгострокової підтримки, стійкості громад і миробудування.

Потрібно посилити:

- центри соціальних служб;
- центри надання соціальних послуг;
- територіальні центри соціального обслуговування;
- мобільні соціальні послуги;
- спеціалізовані служби підтримки постраждалих від насильства;
- Центри допомоги врятованим;
- послуги для людей з інвалідністю;
- послуги для людей похилого віку;
- підтримку родин загиблих і зниклих безвісти;
- підтримку родин ветеранів і ветеранок;
- послуги тимчасового перепочинку для людей, які доглядають .

Першочерговими діями у цій сфері мають бути:

- перегляд бюджетного забезпечення соціальних і доглядових послуг спільно з Міністерством фінансів, з урахуванням реального зростання потреб, кадрової нестачі, супервізії, навчання, транспортної доступності та гідної оплати праці;
- аудит доступності, якості та відповідності соціальних послуг реальним потребам громад в умовах війни;
- аналіз причин недостатнього використання соціального замовлення і підготовка практичних рекомендацій для громад щодо залучення недержавних надавачів послуг;
- підготовка методичних рекомендацій до державних стандартів соціальних послуг для роботи з людьми, які пережили війну, насильство, окупацію, полон, втрату житла, втрату близьких, поранення або набуття інвалідності;
- дослідження доглядового навантаження, неоплачуваної праці турботи та доступності публічної інфраструктури догляду в громадах;
- перегляд підходів до компенсації людям, які надають догляд на непрофесійній основі;
- регулярна супервізія, психологічна підтримка, безпечні умови праці й профілактика професійного вигорання для фахівчинь і фахівців соціальної, психологічної, медичної, реабілітаційної та громадської підтримки.

8.4. Органам, відповідальним за відновлення і регіональний розвиток: інтегрувати Потрійний зв'язок у плани відновлення громад

Центральним і регіональним органам, відповідальним за відновлення, регіональний розвиток та інфраструктуру, потрібно забезпечити, щоб плани відновлення не зводилися лише до фізичної відбудови будівель, доріг, житла та інженерної інфраструктури. Відновлення має включати соціальну інфраструктуру, доступ до послуг, безбар'єрність, безпечний транспорт, екологічну безпеку, участь жінок у прийнятті рішень і підтримку громадянського суспільства.

У планах відновлення громад⁹¹ потрібно обов'язково враховувати:

- наявність і доступність соціальних послуг;
- потреби ВПО;
- потреби ветеранів і ветеранок;
- потреби родин загиблих і зниклих безвісти;
- потреби людей з інвалідністю;
- доступність дитячого догляду;
- безпеку жінок і дітей;
- транспортну доступність послуг;
- екологічні ризики;
- можливість участі громадянського суспільства у плануванні й моніторингу;
- інклюзивну фізкультурно-спортивну інфраструктуру, громадянську освіту та соціальну інтеграцію молоді як інструменти реабілітації, участі й соціальної згуртованості.

Для прифронтових, деокупованих, сільських і віддалених громад мають бути розроблені окремі підходи, оскільки їхні потреби, ризики і спроможність суттєво відрізняються від громад, віддалених від активних бойових дій.

8.5. Органам, відповідальним за ветеранську політику: пов'язати підтримку ветеранів із підтримкою родин і громад

Ветеранська політика має бути інтегрована у Потрійний зв'язок як політика реінтеграції, соціальної згуртованості та розвитку громад. Підтримка ветеранів і ветеранок не може обмежуватися статусами, пільгами або окремими послугами. Вона має включати довгострокову реабілітацію, працевлаштування, професійну адаптацію, психологічну підтримку, роботу з родинами, підтримку дітей ветеранів, соціальний супровід і роботу з громадами.

Окрему увагу потрібно приділити жінкам, які доглядають за пораненими ветеранами, ветеранами з інвалідністю або членами родин, які потребують постійної підтримки. Якщо така праця не враховується, значна частина реінтеграції фактично перекладається на родини, насамперед на жінок.

У громадах доцільно розвивати моделі комплексної підтримки ветеранів і ветеранських родин, які поєднують:

- соціальні послуги;
- психологічну підтримку;
- реабілітацію;
- правову допомогу;
- працевлаштування;

⁹¹ Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

- підтримку підприємництва;
- сімейне консультування;
- роботу з дітьми;
- групи взаємопідтримки;
- участь ветеранів і ветеранок у житті громади.

8.6. Органам, відповідальним за екологічну політику: включити екологічну безпеку до порядку денного «Жінки, мир, безпека»

Екологічна безпека має бути інтегрована у дорожню карту Потрійного зв'язку як складова людської безпеки, сталого розвитку і миробудування. Воєнна шкода довкіллю, мінування територій, забруднення води і ґрунтів, руйнування енергетичної, водної, промислової, аграрної та житлової інфраструктури мають різний вплив на різні групи населення.

Органам, відповідальним за екологічну політику, разом з органами, відповідальними за НПД 1325, потрібно розробити підхід до аналізу екологічних наслідків війни з урахуванням потреб жінок і чоловіків, дітей, людей похилого віку, людей з інвалідністю, сільських громад і людей, які виконують доглядову працю.

Особливу увагу варто приділити:

- доступу до безпечної води;
- впливу забруднення на здоров'я;
- безпечності повернення до деокупованих територій;
- мінуванню сільськогосподарських земель;
- впливу екологічної шкоди на сільських жінок;
- енергетичній вразливості домогосподарств;
- участі жінок у рішеннях щодо відновлення довкілля;
- зв'язку між екологічною безпекою, здоров'ям, доглядом і соціальною згуртованістю.

8.7. Обласним, Київській міській військовим адміністраціям: створити регіональні механізми реалізації Потрійного зв'язку

Обласним, Київській міській військовим адміністраціям потрібно розробити регіональні механізми реалізації Потрійного зв'язку, які поєднуюватимуть гуманітарне реагування, соціальні послуги, регіональний розвиток, ветеранську політику, підтримку ВПО, екологічну безпеку, миробудування та виконання регіональних планів дій 1325.

На обласному рівні доцільно:

- провести картування потреб і послуг;
- визначити громади з найвищим рівнем вразливості;
- забезпечити методичну, координаційну та ресурсну підтримку громад, які добровільно долучаються до реалізації НПД 1325 і впровадження Потрійного зв'язку на місцевому рівні.
- оцінити кадрову спроможність соціальної сфери;
- виявити прогалини у підтримці ВПО, ветеранів, родин загиблих і зниклих безвісти;
- оцінити доступність спеціалізованих служб для постраждалих від насильства;

- залучити жіночі, правозахисні, ветеранські, молодіжні та інші громадські організації до планування;
- створити або посилити міжвідомчі координаційні групи;
- забезпечити моніторинг виконання регіональних планів з урахуванням Потрійного зв'язку.

Обласний рівень має стати містком між державною політикою і реальними потребами громад. Оскільки органи місцевого самоврядування визначені у НПД 1325 як співвиконавці окремих заходів **за згодою**, обласний рівень має не лише передавати громадам завдання, а створювати умови для їх добровільного, змістовного й ресурсно забезпеченого залучення. Обласним, Київській міській військовим адміністраціям доцільно надавати громадам методичну підтримку щодо інтеграції порядку денного «Жінки, мир, безпека» у місцеві стратегії розвитку, плани відновлення, програми соціального захисту, підтримки ВПО, ветеранів і ветеранських родин, протидії насильству, молодіжної політики та екологічної безпеки. Така підтримка має включати зразки місцевих планів дій 1325, типові індикатори, рекомендації щодо збору дезагрегованих даних, приклади бюджетування заходів, механізми консультацій із жіночими організаціями та інструменти моніторингу виконання.

8.8. Органам місцевого самоврядування: впроваджувати Потрійний зв'язок у місцеві програми і бюджети

Органам місцевого самоврядування, які долучаються до реалізації НПД 1325 і заходів Потрійного зв'язку, доцільно інтегрувати ці підходи у місцеві стратегії розвитку, плани відновлення, програми соціального захисту, програми підтримки ВПО, ветеранів і ветеранських родин, програми протидії насильству, молодіжні, екологічні програми та місцеві плани дій 1325. Держава і міжнародні партнери мають забезпечити громадам методичну підтримку, доступ до ресурсів, інструменти моніторингу та можливості для залучення жіночих і правозахисних організацій.

На рівні громад першочерговими діями мають бути:

- оцінка потреб населення;
- картування наявних послуг;
- створення зрозумілих маршрутів перенаправлення;
- підтримка місцевих соціальних служб;
- залучення громадських організацій;
- розвиток соціального замовлення;
- посилення системи ведення випадку, визначення відповідальних соціальних менеджерів / фахівчинь і фахівців із соціальної роботи та створення зрозумілих маршрутів перенаправлення між соціальними, медичними, психологічними, правничими, реабілітаційними й іншими послугами;
- розвиток мобільних, виїзних і дистанційних форматів соціальної, психологічної, правничої та медичної підтримки для сільських, віддалених, прифронтових і деокупованих громад;
- створення або підтримка просторів для ВПО, ветеранів, молоді, жінок і родин загиблих;
- забезпечення участі жінок у плануванні відновлення;
- врахування доглядової праці у місцевих програмах;
- моніторинг доступності послуг;

- проведення просвітницької роботи щодо насильства, дискримінації, сексизму, сексуальних домагань і цькування;
- запровадження в комунальних установах механізмів попередження і реагування на сексизм, сексуальні домагання, цькування і дискримінаційну поведінку;
- забезпечення доступної інформації про безоплатну правничу допомогу, спеціалізовані служби підтримки, Центри допомоги врятованим, Центри ментального здоров'я, мобільні бригади та гарячі лінії;
- інформування недержавних надавачів послуг про умови включення до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг і можливості участі у соціальному замовленні;
- залучення молодіжних рад⁹², молодіжних центрів, студентських, волонтерських і молодіжних громадських ініціатив до планування відновлення, моніторингу молодіжної політики, інтеграції ВПО та локального миробудування.

Для практичного розвитку соціального замовлення⁹³ громадам доцільно окремо працювати з Реєстром надавачів та отримувачів соціальних послуг⁹⁴. Органи місцевого самоврядування можуть проводити інформаційні зустрічі й консультації для громадських, благодійних, жіночих, правозахисних, ветеранських, молодіжних організацій та фізичних осіб — підприємців щодо умов включення до Реєстру, державних стандартів соціальних послуг, вимог до надавачів, можливостей участі у соціальному замовленні та компенсації вартості соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів. Це особливо важливо для громад, де є спроможні локальні організації, але вони не беруть участі в наданні соціальних послуг через брак інформації, складність процедур або відсутність досвіду роботи з місцевим бюджетуванням.

Окремим напрямом роботи громад має бути практичне виконання законодавчих норм щодо запобігання насильству, дискримінації, сексизму, сексуальним домаганням і мобінгу. Органам місцевого самоврядування доцільно проводити системну просвітницьку роботу серед населення, зокрема в сільських і віддалених громадах, щодо форм, проявів, причин і наслідків домашнього насильства, насильства за ознакою статі, сексуальних домагань, дискримінаційних уявлень про соціальні ролі жінок і чоловіків та шкідливих звичаїв і практик, що їх підтримують. Така робота має бути спрямована не лише на інформування, а й на формування нетерпимого ставлення до насильства та розуміння насильства як порушення прав людини.

8.9. Громадянському суспільству: посилити роль у плануванні, моніторингу і локальному миробудуванні

Громадянське суспільство в Україні вже є одним із головних практичних носіїв Потрійного зв'язку. Громадські, жіночі, правозахисні, ветеранські, молодіжні, волонтерські та благодійні організації надають гуманітарну допомогу, організовують соціальні послуги, підтримують постраждалих, збирають дані про потреби, здійснюють адвокацію, працюють із довірою, соціальною згуртованістю і реінтеграцією.

У дорожній карті реалізації Потрійного зв'язку громадянське суспільство має розглядатися не лише як виконавець окремих проєктів, а як одна з опор миробудування.

⁹² Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1198 «Про затвердження типових положень про молодіжні ради». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF#Text>

⁹³ Порядок надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#Text>

⁹⁴ Порядок формування, ведення та доступу до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-%D0%BF#Text>

Саме громадські, жіночі, правозахисні, ветеранські, молодіжні, волонтерські й благодійні організації часто мають найкраще розуміння місцевого контексту, потреб різних груп населення, неформальних бар'єрів доступу до допомоги, рівня довіри до інституцій і ризиків соціальної напруги. Їхня участь у плануванні, реалізації та моніторингу політик підвищує легітимність рішень держави і місцевого самоврядування, допомагає враховувати особливості регіонів і громад, а також створює канали зворотного зв'язку з людьми, які не завжди мають прямий доступ до органів влади.

У межах дорожньої карти громадянському суспільству доцільно посилити свою участь у:

- оцінці потреб громад;
- забезпеченні зворотного зв'язку між громадами, групами постраждалих, місцевою владою, державними органами та міжнародними партнерами.
- моніторингу доступності та якості послуг;
- розробці місцевих і регіональних програм;
- підготовці альтернативних або тіньових звітів;
- адвокації фінансування соціальних і доглядових послуг;
- підтримці постраждалих від насильства;
- роботі з ВПО, ветеранами, родинами загиблих і зниклих безвісти;
- локальному миробудуванню;
- запобіганні стигматизації людей, які пережили окупацію;
- представленні голосів груп, які не мають достатнього доступу до влади.

Водночас держава і донори мають визнавати громадянське суспільство не лише як виконавця окремих проєктів, а як рівноправного партнера у плануванні, бюджетуванні, координації та моніторингу.

8.10. Міжнародним організаціям і донорам: підтримувати локалізацію Потрійного зв'язку

Міжнародним організаціям і донорам варто підтримувати не лише окремі гуманітарні або розвиткові проєкти, а локалізацію Потрійного зв'язку в Україні. Це означає підтримку українських інституцій, місцевого самоврядування, соціальних служб, жіночих організацій, правозахисних організацій, ветеранських і молодіжних ініціатив, а також сталих механізмів фінансування.

Донорська підтримка має бути спрямована на:

- довгострокові програми, а не лише короткі проєкти;
- пряме, гнучке і довгострокове фінансування українських локальних організацій;
- покриття адміністративних витрат, оплати праці, супервізії, безпеки та профілактики вигорання команд;
- залучення українських організацій до визначення пріоритетів, дизайну програм, моніторингу й оцінки результатів;
- фінансування організаційної спроможності громадських організацій;
- підтримку жіночих організацій;
- розвиток соціального замовлення;
- навчання фахівчинь і фахівців соціальної сфери;
- супервізію і профілактику вигорання;
- збір і аналіз даних;

- підтримку місцевих координаційних механізмів;
- пілотні моделі інтеграції гуманітарної допомоги, розвитку і миробудування у громадах;
- обмін досвідом між громадами.

Особливо важливо, щоб міжнародна допомога не заміщувала місцеву спроможність, а посилювала її. Українські організації мають брати участь не лише у виконанні проєктів, а й у визначенні пріоритетів, дизайні програм, моніторингу та оцінці результатів.

8.11. Усім суб'єктам дорожньої карти: забезпечити систему збору даних, моніторингу та оцінки

Усі суб'єкти, залучені до реалізації Потрійного зв'язку, мають працювати з якісними, актуальними й дезаггегованими даними. Дані мають збиратися і аналізуватися за статтю, віком, інвалідністю, місцем проживання, досвідом переміщення, ветеранським статусом, досвідом окупації, полону, втрати житла, насильства або втрати близьких.

Центральну роль у цій системі має відігравати Державна служба статистики України. Доцільно забезпечити системний збір і оприлюднення даних, дезаггегованих за статтю, віком, інвалідністю, місцем проживання, типом населеного пункту, досвідом внутрішнього переміщення, належністю до вразливих груп та іншими релевантними ознаками, які дозволяють аналізувати становище різних груп жінок і чоловіків, дівчат і хлопців. Такі дані потрібні не лише для загальної статистики, а й для планування соціальних послуг, оцінки доглядового навантаження, моніторингу доступу до допомоги, аналізу впливу війни на різні групи населення, підготовки місцевих і регіональних програм, виконання НПД 1325 та оцінки результатів Потрійного зв'язку. Без такої статистичної основи державні й місцеві програми ризикують не спиратися на достатні докази, а отже, залишатися посутньо не чутливими до потреб різних груп населення.

Окремий порядок збору, узагальнення та аналізу даних потрібен щодо домашнього насильства, насильства на основі статі, СНПК, торгівлі людьми та кібернасильства. Дані мають показувати не лише кількість звернень або наданих послуг, а й доступність допомоги, маршрути перенаправлення, результат підтримки, причини незадоволених потреб і групи постраждалих, які залишаються поза системою допомоги.

Моніторинг має відповідати не лише на питання, чи виконано захід, а й на питання:

- чи забезпечено збір і використання дезаггегованих статистичних даних для планування, бюджетування та оцінки впливу програм на різні групи жінок і чоловіків;
- чи дійшли послуги до тих, хто їх потребує;
- чи зменшилася вразливість;
- чи покращився доступ до послуг;
- чи можна за наявними даними зрозуміти, які саме групи постраждалих отримали допомогу, а які залишилися поза системою підтримки;
- чи фіксується не лише кількість наданих послуг, а й результат допомоги для постраждалих;
- чи зменшилося доглядове навантаження на жінок;
- чи були залучені жінки до прийняття рішень;
- чи посилилася спроможність громади;
- чи зменшилися ризики соціальної напруги;

- чи сприяли заходи довірі, справедливості та миробудуванню.

Окремо потрібно запровадити єдиний підхід до моніторингу державних, регіональних і місцевих програм, пов'язаних із гуманітарним реагуванням, соціальними послугами, відновленням, рівними правами та можливостями жінок і чоловіків, підтримкою ВПО, ветеранів і ветеранських родин, протидією насильству та миробудуванню. Такий моніторинг має оцінювати не лише формальне виконання заходів, а й фактичний стан реалізації політики, вплив заходів на стійкість громад, рівень підготовки фахівчинь і фахівців, причини невиконання або часткового виконання заходів, урахування потреб різних груп населення, участь громадянського суспільства, ефективність використання коштів, наявність дублювання функцій між різними суб'єктами та прогалини у відповідальності. Це дозволить перейти від звітності про кількість проведених заходів до оцінки реальних змін для людей і громад.

Для цього доцільно розробити набір індикаторів Потрійного зв'язку, які можуть використовуватися на національному, обласному і місцевому рівнях та поєднувати оцінку виконання заходів, якості послуг, доступності допомоги, ефективності використання ресурсів, участі жінок, залучення громадянського суспільства і впливу на стійкість громад.

8.12. Пріоритетні кроки для запуску дорожньої карти

На першому етапі реалізації дорожньої карти доцільно зосередитися на кількох практичних кроках.

На національному рівні:

- затвердити рамку реалізації Потрійного зв'язку;
- визначити відповідальних суб'єктів;
- створити міжвідомчий координаційний механізм;
- пов'язати дорожню карту з НПД 1325, політиками відновлення, соціальних послуг, ветеранської політики та регіонального розвитку;
- розробити індикатори моніторингу.

На обласному рівні:

- провести картування потреб, послуг і прогалин;
- визначити найбільш вразливі громади;
- посилити координацію між військовими адміністраціями, місцевим самоврядуванням, соціальними службами, громадськими організаціями і міжнародними партнерами;
- включити Потрійний зв'язок у регіональні плани дій 1325.

На місцевому рівні:

- провести оцінку потреб населення;
- створити маршрути перенаправлення;
- посилити соціальні та доглядові послуги;
- залучити жінок і громадські організації до планування відновлення;
- розвивати соціальне замовлення;
- забезпечити моніторинг доступності та якості послуг.

Для громадянського суспільства і міжнародних партнерів:

- підтримувати локальні моделі Потрійного зв'язку;
- фінансувати сталі сервіси, а не лише короткі заходи;
- підтримувати жіночі організації;
- посилювати участь громад у прийнятті рішень;
- документувати успішні практики і поширювати їх між громадами.

У підсумку дорожня карта реалізації Потрійного зв'язку має стати інструментом, який допоможе Україні поєднати гуманітарне реагування, розвиток і миробудування в єдину систему. Її мета — не створити ще один формальний документ, а забезпечити, щоб допомога постраждалим переходила у сталі послуги, послуги — у стійкість громад, а стійкість громад — у справедливе відновлення, участь жінок, соціальну згуртованість і довгостроковий мир.